

OPPFØLGING AV SKOLE OG OPPLÆRING FOR
BARN OG UNGE SOM BOR I FOSTERHJEM,
INSTITUSJON OG OMSORGSSENTER

EN VEILEDER

DEL 1 SKOLE ER VIKTIG! 4

1	Innledning	4
2	Hva vet vi?	6
2.1	Barnevern og skole – hva vet vi?	6
2.2	Enslige mindreårige på omsorgssenter og skole – hva vet vi?	7
2.3	Nærvær og fravær	8

DEL 2 RETTIGHETER, PLIKTER OG ANSVAR 12

1	Generelle rettigheter	12
2	Barns rett og plikt til opplæring	12
3	Samarbeid	14
4	Barne-, ungdoms- og familieetatens ansvar	15
4.1	Daglig omsorg	15
4.2	Fagteam	16
4.3	Tiltakenes ansvar	16
4.3.1	Institusjon	17
4.3.2	Fosterhjem	17
4.3.3	Omsorgssenter	17
5	Utdanningsmyndighetenes ansvar	19
5.1	Skoleeiers ansvar	19
5.2	Kommunens og fylkeskommunens plikt til å sørge for opplæring	19
5.3	Tilpasset opplæring	20
5.4	Rett til særskilt språkopplæring og kartlegging	20
5.5	Nærskoleprinsippet	21
5.6	Fravær fra pliktig undervisning	21
5.7	Spesialundervisning	22
5.8	Oppfølgingstjenesten	22
6	Kommunal barneverntjenestes ansvar	23
6.1	Før plassering	23
6.2	Under plassering	23
6.3	Tiltaksplan og omsorgsplan	23

DEL 3 GOD OPPFØLGING I PRAKSIS 24

1	Råd og tips	24
2	Viktig å følge opp	26
2.1	Undervisningsomfang	26
2.2	Individuell opplæringsplan	26
2.3	Rett til å høre til en klasse	27
2.4	Rett til særskilt språkopplæring	28
2.5	Bruk av tolk	29
2.6	Barn – og unge på omsorgssenter	29

3	Motivasjon og mestring	30
3.1	Motivasjon	30
3.2	Mestring	30
3.3	Relasjoner	32
4	Hvordan hjelpe barn til å gå på skolen?	34
4.1	Hvilke barn er i faresonen?	34
4.2	Hva kan barnets omsorgspersoner gjøre?	36
4.2.1	Barn med skolevegring	36
4.2.2	Barn i omsorgssenter	38
4.3	Skolebytte og flytting	39
5	Gjennomføring av lekser og hjemmearbeid	40
5.1	God leksehjelp er viktig	40
5.2	Leksehjelp og ansvar	40
5.3	Selvoppfatning og motivasjon	41
5.4	Hjelp og selvstendig ansvar	42
5.5	Samarbeid om lekser	42
5.6	Ukeplaner/lekseplaner/arbeidsplaner	42
5.7	Hvordan lærer barnet best?	43
5.8	Hvordan lære barnet å lære?	43
5.9	Hva skal barnet lære?	43
5.10	Tidsbruk	44
5.11	Oppmerksomhet og interesse	44
5.12	Øve til prøver	44
5.13	Større prosjektoppgaver og innleveringer	45
5.14	Leksehjelp der barnet sliter med læringen	45
5.14.1	Manglende interesse for bokstaver eller å lære å lese	45
5.14.2	Det går ikke så bra med leseleksene	46
5.14.3	Barnet staver mange ord feil	47
5.14.4	Motorikk påvirker skriftformingen	47
5.15	Barnet har lekser i andre fag hvor lesing er involvert	47
5.15.1	Barnet har mattelekser, og det er problemer	47
5.15.2	Lesevansker hos større barn	48
6	Samarbeid mellom skole og hjem	49
6.1	Felles ansvar	49
6.2	Konkrete tips om samarbeidet	50
6.3	Avtalt kontakt	51
6.4	Hjelpetiltak ved alvorlige atferdsproblemer	52
7	Å ha noen rundt seg	52
	REFERANSELISTE	54

DEL 1 SKOLE ER VIKTIG!

1 INNLEDNING

Denne veilederen var opprinnelig rettet mot fosterforeldre og ansatte i barneverninstitusjoner. I den foreliggende versjonen er også omsorgssentrene inkludert. Det meste som står i den opprinnelige veilederen gjelder også for omsorgssentrene. Men siden enslige mindreårige asylsøkere på noen områder skiller seg fra andre barn i barnevernet, er deler av det som står i den opprinnelige utgaven ikke direkte overførbart. Dette gjelder for eksempel Del 1.2 om kunnskapsgrunnlaget, som derfor er noe omarbeidet her.

Under Del 2.4 om Bufetats ansvar er det kommet et nytt punkt 4.3.3 som omhandler omsorgssentrene. Del 2.5 gjelder alle barn, det samme gjelder hele Del 3. Der barna på omsorgssentrene har andre rettigheter eller behov enn andre barn i barneverntiltak, vil det noen steder være et eget avsnitt om enslige mindreårige asylsøkere, andre steder vil ny tekst være innarbeidet i de opprinnelige avsnittene.

Formålet med veilederen er å sikre at barn som bor i fosterhjem, institusjon og omsorgssenter får god oppfølging av skole- og opplæringstilbudet sitt. Veilederen skal gi fosterforeldre og ansatte i institusjon og omsorgssenter praktiske råd og praktisk veiledning for hvordan god oppfølging kan gjennomføres.

Vi skal ha et høyt ambisjonsnivå for de barna vi utøver omsorg for. Barn som bor i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter har rett til et like godt skole- og opplæringstilbud, og skal ha minst like god oppfølging som barn som bor hjemme. Barne-, ungdoms- og familieetaten skal ha en pådriverrolle i dette arbeidet.

Barnevernmyndigheter og skolemyndigheter har et felles ansvar for at barn får det skole- og opplæringstilbudet de har rett til.¹ Alle barn, uavhengig av bakgrunn, skal ha de samme mulighetene til å gjøre det beste ut av sine talenter og forutsetninger. Når barnevernet har omsorgen for et barn, innebærer det et

¹ Berg og Collin-Hansen (2012) *Opplæringsomsorg. Utfordringer for skole og barnevern*

ansvar for å gi barnet de samme sjansene i livet som foreldre gir sine barn. For å motivere barn i skolegangen, er det viktig med oppmuntring og støtte.

Kunnskap og utdanning er avgjørende for å bli gode deltakere i samfunnet som voksne. Samtidig innebærer skolegang også mer enn kunnskap og utdanning i formell forstand. Skolen er et sted å lære, men også et viktig sted å være. Skolen er en viktig arena for integrering, hvor barn som kommer flyttende fra andre land kan tilegne seg norsk språk og sosiale koder. På skolen treffer man vennene sine, får nye venner, og kontakten med positive voksne utvides. I skole-samfunnet utvikles holdninger, meninger prøves ut, problemer diskuteres, verdier deles. Sammen skaper elever og lærere en samlende skolekultur, et fellesskap for alle som hører til på skolen.

I dette perspektivet betyr skolen det samme for barn som arbeidslivet betyr for voksne. Hva jobber du med? Hvordan går det på jobben? Slike spørsmål er vanlige i samtaler mellom voksne. Barn snakker om skolen sin på samme måte, seg imellom og med voksenpersonene rundt seg. For voksne kan det å være uten jobb innebære å bli satt utenfor fellesskapet, noen kommer inn i en sirkel av problemer som det er vanskelig å bryte ut av. Å ikke gå på skolen, eller å være i ferd med å droppe ut av skolen, innebærer en tilsvarende uheldig opplevelse for de barna som rammes. Å falle utenfor fellesskapet tidlig er særlig alvorlig fordi det øker risikoen for negativ utvikling videre i livet.

Hvilken skole går du på? Hvordan går det på skolen? Hva har du lyst å utdanne deg til? Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) vil at barn som bor i fosterhjem, i institusjon eller omsorgssenter skal kunne svare på og snakke om slike spørsmål med hevet hode, også de som har behov for mer støtte og hjelp enn mange andre. Alle barn har rett til å være med i et positivt skolefellesskap.

2 HVA VET VI? ²

2.1 Barnevern og skole - hva vet vi?

En undersøkelse fra Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) viser at det går mye dårligere med barn i barnevernet enn med barn som ikke har vært i barnevernet. Langt flere av disse barna har dårligere helse, mindre utdanning og lavere inntekt som voksne. Flere mottar sosialhjelp og flere er arbeidsledige. Bare tre av ti barn i barnevernet klarer seg bra som voksne, i følge denne undersøkelsen.

Barn i barneverntiltak har ofte en historie med belastninger som kan virke inn på evne til konsentrasjon, oppmerksomhet og motivasjon. Både forsknings- og tilsynsrapporter viser at mange av ungdommene som bor på institusjon får mangelfull skolegang. Barn på institusjon opplever ofte å måtte skifte skole, og deres skoleerfaringer blir lett preget av mistriksel og mistilpasning. Når det gjelder barn som vokser opp i fosterhjem, viser undersøkelser i Sverige at de som gruppe får mindre utdanning enn andre barn. Foreløpig har vi ikke tilsvarende data om norske fosterbarn.

Både forskere og andre fagfolk er enige om at mye kan gjøres for å endre på dette lite oppmuntrende bildet, og mye gjøres allerede. Blant annet viser en undersøkelse fra en av fosterhjemstjenestene i Bufetat, region vest at det går bra med de aller fleste barna i undersøkelsen. Disse fosterbarna hadde klart å finne seg godt til rette i skole og arbeidsliv.

I for mange tilfeller får imidlertid barn i barnevernet ikke god nok hjelp til sin skolegang. En svensk kartlegging tyder på at mange barn i fosterhjem underpresterer på skolen i forhold til evnene sine. Flere enn barnevernet må ta ansvar med tanke på slike utfordringer, ikke minst skolen og utdanningsmyndighetene. At foreldre, fosterforeldre og de ansatte på institusjonene og omsorgs-sentrene følger opp skolearbeidet, er også av stor betydning. Som så ofte ellers, er godt samarbeid en nøkkel til forbedringer.

² Kapittel 2 bygger blant annet på: Barnevernsklinter i Norge 1990-2005: en longitudinell studie / Sten-Erik Clausen og Lars B. Kristofersen (2008), Nasjonalt tilsyn med opplæringstilbudet i barneverninstitusjoner 2008, gjennomført av Fylkesmennene, Skolprosjekt inom Familie-hemsvåren 2005-2008 / Isaksson, Hintze og Fastèn, Voksne fosterbarn, en brukerundersøkelse 2009/2010, gjennomført av Dagrun Jøsok, fosterhjemstjenesten Bergen og Fonna, Rosenthal, Robert & Lenore Jacobson. (1992). Pygmalion in the classroom, Arnesen, Anne, Terje Ogden og Mari-Anne Sørli. (2006). Positiv atferd og støttende læringsmiljø i skolen.

2.2 Enslige mindreårige på omsorgssentrene og skole – hva vet vi?

Omsorgssentre har kun eksistert i få år, og vi vet derfor ennå ikke mye om hvordan barn som har startet sitt liv i Norge på et omsorgssenter, som gruppe, klarer seg videre i skolen.³ Enslige mindreårige asylsøkere som får opphold i Norge flytter til kommuner spredt omkring i landet. De er derfor avhengig av hva mottakskommunen har av kunnskap om disse barnas behov for oppfølging, både hos omsorgspersoner og ny skole.

NOVA har også gjennomført en kartlegging av opplæringstilbudet til enslige mindreårige asylsøkere.⁴ Denne kartleggingen indikerer at enslige mindreårige på omsorgssentre raskt får tilbud om skole, og at elevene får tilstrekkelig antall timer, men at kvaliteten på opplæringen de får varierer mye.

Erfaring viser videre at de fleste mindreårige asylsøkere på omsorgssentre ønsker å starte på skole så raskt som mulig. De fleste barn i ungdomsskolealder begynner i en egen innføringsklasse, mens praksis for barn i barneskolealder er at de ofte får særskilt språkopplæring i egen gruppe samtidig som de inkluderes i vanlig klasse i mange fag (NOU 2010:7).

De aller fleste av barna gir uttrykk for å ha hatt gode nære relasjoner tidligere. De framstår i all hovedsak som ressurssterke barn som viser stor grad av selvstendighet og vilje til å ta ansvar for seg og sitt. De er svært tilpasningsdyktige og ivrige etter å vise at de kan mestre livet i et nytt land, men samtidig har noen av disse barna utfordringer som krever særlig oppfølging på skolen. Det vi ellers vet om barna som gruppe, og som er særlig relevant for barnas opplærings-situasjon, er at barna:

- *ikke snakker eller forstår norsk og vil trenge tolk og/eller tospråklig lærer*
- *har generelt god sosial kompetanse*
- *er preget av å være i en usikker situasjon, spent på om de får bli i landet*
- *ofte har lite skolegang fra hjemlandet, flere er analfabeter*
- *har kompetanse på andre områder enn norske barn ved for eksempel å ha arbeidet i stedet for å gå på skole i hjemlandet*

³ NOU 2010:7 og St.Meld.22/ 2010-2011

⁴ NOVA-rapport 20/2011

Vi vet også at de fleste barn som kommer til omsorgssentre kommer fra kulturer med annet syn på barneoppdragelse enn i Norge. De har vokst opp med et annet språk, en annen religion og ofte andre tradisjoner og verdier. For at disse barna skal lære å kjenne norsk språk og kultur er det derfor viktig at de får gå i vanlig norsk skole og ta del i lokalmiljøet der de bor. På bakgrunn av dette ser vi at disse barna ofte kan trenge annen type oppfølging enn andre barn i norsk skole, både hjemme og på skolen.⁵

2.3 Nærvær og fravær

Heldigvis er det ikke slik at skjebnen er forutbestemt av vanskelige oppvekstforhold. En rekke undersøkelser fra flere land viser at det ikke er noen automatisk sammenheng mellom vanskelig barndom og hvordan man har det senere i livet. Mange klarer seg bra til tross for vanskelige barne- og ungdomsår og mangelfull skolegang, noen klarer seg så å si mot alle odds. For å forklare dette, snakker fagfolk gjerne om såkalte beskyttelsesfaktorer. Man vet ikke like mye om beskyttelsesfaktorer som man vet om risikofaktorer, men én ting synes alle å være enige om: God skolefungering og utdanning beskytter utsatte barn mot videre negativ utvikling. Skolegang og utdanning er kanskje den sikreste veien mot en positiv utvikling.

Hvorfor faller så mange barn med tiltak fra barnevernet helt eller delvis ut av skolen? Dette er åpenbart et stort og sammensatt spørsmål. Én tilnærming er å starte i motsatt ende. Hva fremmer nærvær og forebygger fravær og frafall i skolen? Den følgende listen er i store trekk dekkende for det vi vet om hva som er viktigst for elevenes læringsutbytte og trivsel samlet sett:

- *disiplin og skoleklima, elevene føler seg trygge*
- *skolen har faglige forventninger til elevene, og et godt læringsmiljø*
- *gode relasjoner og god dialog mellom lærerne, og mellom lærerne og elevene*

⁵ NOU 2010:7 Mangfold og mestring

- *sosiale verdier og normer skaper engasjement hos lærere og elever mulighet for å lære, lærere og elevers tid brukes på forberedelse og undervisning*
- *elevene forstår undervisningsspråket og kan kommunisere med lærer og medelever*
- *lærernes tilretteleggelse for undervisning og bruk av undervisningsmetoder og materiell barnet kan kjenne seg igjen i*
- *skolen skaffer tolk når det trengs*
- *godt samarbeid mellom skole og hjem*
- *god elevsammensetning på skolen*
- *tydelig skoleledelse*
- *gode rollemodeller i omsorgsbasen med hensyn til utdanning*

Et åpenbart, men ikke desto mindre viktig poeng, er at dersom barn skal ha godt utbytte av disse forholdene ved skolen, må de i størst mulig utstrekning gå på ordinær skole. En god og engasjert lærer kan dyrke frem ferdigheter og egenskaper som ellers kanskje aldri ville kommet for dagen (Pygmalion-effekten). Et godt skolemiljø innebærer et mangfold av kontakt med jevnaldrende som har positive holdninger og interesser. Et godt samarbeid mellom skole og hjem betyr engasjerte foreldre/omsorgspersoner og god oppfølging.

Enkeltelever kan få mye oppmerksomhet og støtte gjennom individuelle tiltak. Hovedpoenget i denne sammenhengen er imidlertid at i dét øyeblikket et barn tas ut av klassen og den ordinære opplæringen, svekkes nærværskreftene. Derfor er det så viktig at alle barn i størst mulig utstrekning følger den ordinære opplæringen. Spesialundervisning og alternative tiltak skal, så langt det lar seg gjøre, gis på elevens ordinære skole.

Å følge ordinær opplæring kan likevel oppleves svært annerledes for en elev som ikke behersker undervisningsspråket, det kan oppleves som en vanskelig

situasjon for barnet.⁶ For at nyankomne minoritetsspråklige elever i Norge skal bli inkludert i fellesskapet på skolen er det viktig at elevene lærer seg norsk, slik at de er i stand til å følge den ordinære opplæringen. Elevene kan ha rett til særskilt norskopplæring, tospråklig fagopplæring og/eller morsmålsopplæring. Opplæringsloven åpner nå også for å kunne organisere opplæring av nyankomne minoritetsspråklige elever i egne grupper, klasse eller skoler i inntil to år for de som ønsker det og hvis det anses for å være til elevens beste. Både organiseringen og innholdet i et slikt tilbud må sikre inkludering i et godt læringsmiljø. Hvis barna for eksempel går i egne klasser eller grupper, er det viktig at elevene samtidig føler at de er en del av skolen.

Tar vi atferdsproblemer i skolen som eksempel, reiser internasjonale forskningsresultater tvil om spesialundervisning, i tradisjonell forstand, har noen forebyggende eller begrensende effekt på atferden. Effektene av smågruppetiltak og individuelle tiltak for elever med atferdsvansker utenfor klassen er høyst varierende. Særskilte tiltak utenfor den ordinære skolen, for homogene grupper av elever med store atferdsproblemer, bør benyttes med betydelig forsiktighet. Det ser også ut til at mange av de elevene som viser alvorlige atferdsproblemer, får den mest positive utviklingen så lenge de forblir inkludert i skolen og lokalmiljøet.

Mot denne bakgrunnen framstår i dag skole- og klassebaserte tiltak (inkluderende opplæring) som mest lovende, både når det gjelder å forebygge og redusere atferdsproblemer. I Norge er programmet Positiv atferd i støttende læringsmiljø og samhandling i skolen (PALS) et godt eksempel på en slik tenke- og tilnæringsmåte. Det primærforebyggende arbeidet med å skape en god skolekultur for alle, ses i nær sammenheng med tiltak for barn som anses å være i en risikosone, og elever som allerede har behov for særskilte tiltak.

Skoletilhørighet og skoleprestasjoner gir beskyttelse, dårlig skolefungering er en risikofaktor. Manglende skolegang er risikabelt både fordi man blir akterutseilt

⁶ NOU 2010:7 *Mangfold og mestring*

når det gjelder utdanning og arbeid, og fordi man mister kontakten med positive jevnaldrende og venner. For barn med atferdsproblemer, fører skulk og frafall til at man gjerne ender opp med bare å ha venner med de samme holdningene, og den samme negative atferden. Dermed opprettholdes og forsterkes problemene. Dersom atferden skal endres, må blant annet skolefungeringen forbedres. Ved de statlige MultifunC-institusjonene er det derfor opprettet egne pedagogiske team. Disse teamene samarbeider med de lokale skolene om å få til en best mulig skolegang for barna.

Heldigvis vil det alltid være mulig å forbedre skolefungeringen, det er aldri for sent. Vi vet at foreldrenes interesse for det som skjer på skolen, både fag og læringsmiljø, har stor innvirkning på barns motivasjon for læring. For barn i fosterhjem og institusjon er det av tilsvarende betydning at fosterforeldre og ansatte i institusjon engasjerer seg i skolegangen.

1 GENERELLE RETTIGHETER

Barn har rett til utdanning, å få informasjon, å bli hørt og til å si sin mening i saker og spørsmål som angår dem. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Dette fremgår både av barnekonvensjonen artikkel 28 og 12, barneloven (bl) §§ 31, 32 og 33 og barnevernloven (bvl) § 6-4.

Barn som tilhører en minoritet har også rett til å ta vare på sin kultur, religion og språk. I tillegg plikter staten å sørge for at ingen barn diskrimineres, og å gi særlig beskyttelse og bistand til barn som ikke kan bli boende i sin familie (Barnekonvensjonens artikkel 2, 20, 22 og 30).

Barnekonvensjonen understreker også barns rett til utdanning. Videre fremgår det at grunnutdanningen skal være obligatorisk, gratis og tilgjengelig for alle, og at informasjon og veiledning om undervisning og fagopplæring skal gjøres tilgjengelig og oppnåelig for alle barn (artikkel 28 og 29). Barn over 15 år avgjør selv spørsmål om valg av utdanning (bl § 32).

2 BARNES RETT OG PLIKT TIL OPPLÆRING

Alle barn har plikt til grunnskoleopplæring, og rett til en gratis offentlig grunnskoleopplæring, i henhold til opplæringsloven (oppl § 2-1). Denne retten og plikten gjelder også enslige mindreårige asylsøkere uavhengig av om barnet har lovlig opphold i Norge. Barn som av ulike grunner oppholder seg i landet etter avslag på sin asylsøknad, for eksempel mens saken er til klagebehandling, vil ha rett til å fortsette sin grunnskoleopplæring så lenge barnet oppholder seg i Norge.

Ungdom som har fullført grunnskolen eller tilsvarende opplæring har rett til tre års heltids videregående opplæring, dersom gitte vilkår er oppfylt (oppl § 3-1). Ungdom uten lovlig opphold har ikke rett til videregående opplæring, men fylkeskommunen kan likevel velge å gi et tilbud om opplæring. (Forskrift til opplæringsloven § 6-9). Hvis fylkeskommunen velger å tilby videregående opplæring og eleven får avslag på søknaden om oppholdstillatelse, har eleven ikke rett til å fullføre skoleåret.

Ungdom som ikke oppfylder vilkårene for rett til videregående opplæring kan ha rett til grunnskoleopplæring for voksne (oppl § 4a-1). Ungdom over opplæringspliktig alder (normalt sommeren det året man fyller 16 år) som ikke har lovlig opphold i landet har ikke denne lovfestede retten til grunnskoleopplæring. Kommuner oppfordres likevel til å gi disse ungdommene et opplæringstilbud, og får økonomisk tilskudd for hver ungdom som får opplæring⁷

Barn som bor i barneverninstitusjon, omsorgssenter og fosterhjem beholder uavkortet sine rettigheter etter opplæringsloven i den tiden de er i institusjonen, omsorgssenteret eller fosterhjemmet. Dette gjelder blant annet omfang og innhold i opplæringen.⁸

⁷ Prop. 1 S (2010-2011) kap. 225 post 64 "Tilskott til opplæring av unge asylsøkjere og barn av asylsøkjere"

⁸ Se bl.a. Rundskriv Udir - 10 - 2009 Rett og plikt til opplæring for beboere/pasienter i barnevern og helseinstitusjoner

3 SAMARBEID

Samarbeidet mellom skolen og hjemmet har grunnlag i opplæringsloven § 1-1.⁹ Det er viktig at det er god kontakt mellom skolen og hjemmet, at nødvendig informasjon kommer fram, og at informasjonen blir brukt til beste for barnet. For å kunne ivareta barnets skole- og opplæringstilbud på best mulig måte er det nødvendig at statlig og kommunalt barnevern samarbeider om kontakten med skolen. For omsorgssentrene er det også viktig at barnets representant holdes orientert om barnets skoletilbud. Ettersom barn på et omsorgssenter er uten foreldre eller andre omsorgspersoner i Norge, får alle tildelt en representant som skal ivareta barnets rettssikkerhet, og være støtteperson i asylprosessen.

Rutiner på systemnivå og gode samarbeidsformer i forbindelse med det enkelte barn, kan bidra til et godt samarbeid mellom skolen og hjemmet. Flere av regionene i Bufetat har etablert et samarbeid med skolemyndigheter, enten gjennom skriftlig avtale eller samarbeidsmøter. Formålet med slikt samarbeid er blant annet å sikre gode samarbeids- og rapporteringsrutiner mellom alle involverte instanser og enheter. Samtidig bidrar man til å sikre at barnet blir hørt, om nødvendig ved hjelp av tolk, og får opplæring i tråd med opplæringsloven.

Barn som har vært plassert i barneverntiltak skal i mange tilfeller tilbakeføres til nærskolen sin etter endt opphold. I denne prosessen er det sentralt at et samarbeid etableres mellom involverte og ansvarlige instanser for å sikre at tilbakeføringen blir positiv for barnet.

Barn på omsorgssentre som får innvilget opphold i landet får videre tilbud om bosetting i en kommune. Da er det viktig at både omsorgssenteret og første skole samarbeider med bosettingskommunen om overføring og oppstart i ny skole.

⁹ Se også opplæringsloven § 13-3d, forskrift til opplæringsloven, kapittel 20 og Rundskriv Udir - 7 - 2010 Informasjon om endringer i opplæringsloven kapittel 20 og forskrift til privatskoleloven kapittel 4 - Foreldresamarbeid i grunnskolen og videregående opplæring

4

BARNE-, UNGDOMS- OG FAMILIEETATENS ANSVAR

4.1 Daglig omsorg¹⁰

Når barn plasseres i barneverntiltak med bistand fra Bufetat, har etaten et ansvar for at barnet får et faglig forsvarlig tilbud. Fosterforeldre og ansatte i institusjoner og omsorgssentre skal utøve den daglige omsorgen for barnet på vegne av foreldre, kommunal eller statlig regional barnevernmyndighet. Å ha ansvar for den daglige omsorgen innebærer en plikt til å ivareta barnet og gi god omsorg den tiden barnet er i tiltaket. Den omsorg og hjelp som fosterforeldre og ansatte i institusjon og omsorgssenter gir, skal bidra til varig, positiv utvikling i barnas liv. En vesentlig del av ivaretagelsen av den daglige omsorgen er å følge opp barnets skole- og opplæringstilbud. En forutsetning for dette er at ansatte i institusjon, omsorgssenter og fosterhjem må ha nødvendig kunnskap om det enkelte barnets evner og forutsetninger for læring.

Vesentlige spørsmål, som for eksempel valg av skole og utdanning, hører ikke inn under den daglige omsorg som fosterforeldrene, institusjonen eller omsorgssenteret utøver. Dette gjelder med mindre noe annet er avtalt mellom partene. Fosterforeldre, ansatte i institusjon eller omsorgssenter kan derfor ikke fatte avgjørelser med hensyn til disse spørsmålene uten å konferere med barneverntjenesten i kommunen og/eller barnets foreldre eller representant. Generelt oppstår sjelden spørsmål om utdanning og skolevalg av betydning før 15-års alder, og da har barnet selvbestemmelsesrett i denne type spørsmål (bl § 32). Dersom barnet er frivillig plassert, vil foreldrene ha omsorgen for barnet. I disse tilfellene kan ikke barneverntjenesten regulere foreldrenes bestemmelsesrett overfor barnet. Det kan ikke inngås avtaler som begrenser foreldrenes rettigheter etter loven. Ved frivillige plasseringer kan fosterhjemsavtalen presisere oppgaver og ansvarsfordeling mellom foreldre, fosterforeldre og barneverntjeneste. Tilsvarende bør kunne avtales når barnet som hjelpetiltak plasseres i institusjon.

¹⁰Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester (barnevernloven), merknader til barnevernloven § 4-18, Rundskriv Q-1072B Retningslinjer for fosterhjem (2004), Rutinehåndbok for kommunens arbeid med fosterhjem - spesielt punkt 5.4.2 og 5.4.3 (2006)

Når det gjelder hva fosterforeldre og ansatte i institusjon kan fatte avgjørelser om, vil det altså være av betydning om barnet er plassert med foreldrenes, eventuelt barnets (over 15 år), samtykke eller ikke. Dersom fosterforeldre eller ansatte i institusjon og omsorgssenter er i tvil om hva de kan fatte avgjørelser om, anbefales de å ta kontakt med barneverntjenesten eller statlig regional barnevernmyndighet som har hovedansvaret for plasseringen av barnet.

4.2 Fagteam¹¹

Fagteam skal bistå kommunene ved plasseringer i institusjon og fosterhjem. Fosterhjemstjenesten involveres når barnet skal plasseres i fosterhjem. Fagteam skal bidra til å sikre at barn som mottar tiltak fra Bufetat får skole- eller opplæringstilbud som er i tråd med opplæringsloven. Fosterforeldre skal få generell veiledning og oppfølging fra fosterhjemstjenesten. Fagteam skal samarbeide med kommuner og/eller fylkeskommuner for å utvikle god samhandling mellom Bufetat, kommuner og fylkeskommuner i enkeltsaker.

Fagteam skal være en pådriver for at tiltakene gir god oppfølging av skole- og opplæringstilbudet, herunder leksehjelp. Fagteam skal også kunne gi råd i tilfeller der de som har den daglige omsorgen møter særlige utfordringer overfor skoleverket.

4.3 Tiltakenes ansvar

Når et barn har opphold i barneverninstitusjon, på et omsorgssenter eller i et fosterhjem, skal tiltaket som nevnt utøve den daglige omsorgen for barnet på vegne av barneverntjenesten (kommunal eller statlig) eller foreldrene. Fosterforeldrene og de ansatte i institusjonen og omsorgssenteret skal til daglig sørge for at barnet får den omsorg, trygghet og oppfølging som er nødvendig og en forutsetning for oppholdet. Barn i fosterhjem, institusjon og omsorgssenter vil ha behov for opphold av lengre eller kortere varighet. Uavhengig av oppholdets varighet og karakter har barnet i opplæringspliktig alder rett til grunnskoleopplæring og oppfølging av skole- eller opplæringstilbudet.

¹¹Se blant annet retningslinjer for fagteamenes arbeid i Bufetat (2010)

¹²Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner (2008), Forskrift om godkjenning av private og kommunale institusjoner som skal benyttes for barn som plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven (2003)

4.3.1 Institusjon

Barnevernloven med tilhørende forskrifter¹² stiller krav til institusjonenes drift og innhold i tilbudet som ytes det enkelte barn. En stor del av ansvaret for den daglige omsorgen innebærer at institusjonen aktivt arbeider for at barnet mottar og følger opp grunnopplæringen. Videre må institusjonen samarbeide med andre instanser barnet trenger bistand fra (for eksempel PP-tjenesten).

4.3.2 Fosterhjem

Barn som bor i fosterhjem har som regel to voksne som skal ivareta den daglige omsorgen for barnet. En stor del av ansvaret for omsorgen innebærer at fosterhjemmet aktivt arbeider for at barnet mottar og følger opp grunnopplæringen. Videre må fosterhjemmet samarbeide med andre instanser barnet trenger bistand fra (for eksempel PP-tjenesten).

4.3.3 Omsorgssenter

Omsorgssentre har omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år på vegne av statlig regional barnevernmyndighet (bvl § 5A-2). Statlig regional barnevernmyndighet skal følge barnets utvikling nøye (bvl § 5A-5), og fattar vedtak om hvordan barnet skal følges opp, også med hensyn til opplæring. Statlig regional barnevernmyndighet sørger også for tett dialog med kommunene hvor barn fra omsorgssentre skal bosettes.

Barnevernloven med tilhørende forskrifter definerer krav til både drift og innhold i tilbudet for barn som oppholder seg på et omsorgssenter (bvl § 5A-7). Å ha ansvar for den daglige omsorgen innebærer at omsorgssentret aktivt arbeider for at barnet går på skole. Omsorgssenteret må hele tiden sørge for at lokal skolemyndighet og andre relevante instanser holdes oppdatert om hvilke barn som bor ved omsorgssenteret. Det er blant annet viktig å informere fylkesmannen som har ansvar for å oppnevne representant til barnet (St.meld 27 (2010–2011, pkt. 8.11 og utlendingsloven kap. 11 A). Representanten ivaretar de juridiske sidene av foreldreansvaret også med hensyn til skole og opplæring. Omsorgssenterets ansatte må i det daglige samarbeide godt med barnet, barnets representant, statlig regional barnevernmyndighet, barnets skole og andre instanser barnet trenger bistand fra (for eksempel PPT).

Barn kommer til et omsorgssenter på kort varsel. Ingen kjenner barnet eller barnets bakgrunn, og det er ikke mulig å planlegge et individuelt tilpasset skole- eller opplæringstilbud i forkant. Ved ankomst må derfor omsorgssenteret selv finne ut noe om barnets eventuelle tidligere skolegang, og bidra til at skolemyndighetene raskest mulig får tilgang til relevant og nødvendig informasjon om barnet (bvl §5A-6). For å komme raskt i gang med oppfølging av det enkelte barn er det av stor verdi at omsorgssenteret kjenner vertskommunens skoletilbud godt. Erfaringsmessig vet vi nok om barna som gruppe til at vi kan beskrive en del generelle behov barna har.

Omsorgssenteret skal i samarbeid med barnet kartlegge barnets situasjon og behov, også når det gjelder opplæring. Alt omsorgssenteret beskriver og vurderer skrives i en egen kartleggings- og oppfølgingsplan (KOPP), og planen gjennomgås og signeres av både barnet selv og barnets representant før den oversendes regional barnevernmyndighet. På grunnlag av KOPPen fatter regional barnevernmyndighet et oppfølgingsvedtak som omsorgssenteret skal følge (bvl § 5A-4, 5A-5 og 5A-6). Omsorgssenteret skal hele tiden følge barnets utvikling nøye, og arbeide aktivt for at barnet mottar og følger opp skole- eller opplæringstilbud mens de bor på omsorgssenteret.

Det varierer hvor lenge barn blir boende på et omsorgssenter. Mange flytter etter få måneder, andre kan bli boende over år. Når barn skal flytte fra omsorgssenteret (uavhengig av årsak) bør omsorgssenteret sørge for at nye omsorgspersoner og ny skole så tidlig som mulig får god informasjon om hvilke behov barnet har for opplæring videre. Omsorgssenteret må også holde barnets representant og nåværende skole informert om de videre planene for barnet.

5

UTDANNINGSMYNDIGHETENES
ANSVAR**5.1 Skoleeiers ansvar**

Med skoleeiere forstås kommune, fylkeskommune, staten og private skoleeiere. Skoleeier som er ansvarlig for opplæringen har fullt ansvar både faglig, juridisk og økonomisk (oppl § 13, 1-3). Dette innebærer at kommune og fylkeskommune blant annet har plikt til å oppfylle de rettighetene elevene har etter opplæringsloven med forskrifter, herunder retten til å gå på nærskolen, spesialundervisning, retten til særskilt språkopplæring, retten til et godt fysisk og psykososialt skolemiljø.¹³

5.2 Kommunens og fylkeskommunens plikt til å sørge for opplæring

Utgangspunktet er at kommunen etter loven har plikt til å oppfylle retten til grunnskoleopplæring og spesialundervisning for alle som er bosatt i kommunen. Videre er utgangspunktet at fylkeskommunen har ansvaret for å oppfylle retten til videregående opplæring for alle som er bosatt i fylkeskommunen (oppl §§ 13-1 og 13-3).

For barn som bor i fosterhjem gjelder lovens utgangspunkt om hvem som er ansvarlig for opplæringstilbudet. Det samme gjelder for omsorgssenter.¹⁴ For barn som bor på barneverninstitusjon er utgangspunktet annerledes. I disse tilfellene er det fylkeskommunen der institusjonen ligger som har ansvaret for grunnskoleopplæring og videregående opplæring (oppl § 13-2). Kommunen har altså ikke ansvar for opplæringstilbudet til barn som bor i barneverninstitusjon. Der som grunnskoleopplæringen gjennomføres i en privat skole er det den private skolen som har ansvaret for eleven (se blant annet privatskoleloven § 5-2).

Hvis barn som bor på institusjon fortsetter på opprinnelig skole, eller begynner på en skole i nærheten av institusjonen, må fylkeskommunen inngå et samarbeid ved skriftlige avtaler med de aktuelle kommunene vedrørende det konkrete opplæringstilbudet. Dette vil i så fall innebære en delegering av det praktiske opplæringsansvaret fra fylkeskommunen til kommunen. Fylkeskommunen kan imidlertid ikke ved delegering frasi seg det overordnede ansvaret for at barnas rettigheter etter opplæringsloven oppfylles.¹⁵

¹³ Se blant annet Rundskriv Udir - 10 - 2009 Rett og plikt til opplæring for beboere/pasienter i barnevern- og helseinstitusjoner

¹⁴ Bvl § 5A og oppl §§ 2-8 og 3-12. Brev Udir 20.07.2009 «Skoleeiers ansvar for enslige mindreårige asylsøkere»

¹⁵ Rundskriv Udir - 10 - 2009 Rett og plikt til opplæring for beboere/pasienter i barnevern- og helseinstitusjoner

5.3 Tilpasset opplæring

Opplæringstilbudet skal tilpasses den enkelte elevs evner og forutsetninger (oppl § 1-3). Tilpasset opplæring er et generelt mål for all opplæring og er noe annet enn spesialundervisning (oppl § 5-1). Utdanningsdirektoratet skriver "Det understrekes at tilpasset opplæring skal skje innenfor den ordinære opplæringen, og ikke er et rettslig grunnlag for å gi enkeltelever eneundervisning eller opplæring i andre typer grupper enn det som fremgår av opplæringsloven § 8-2. Tilpasset opplæring handler om at læreren i sin virksomhet skal ta hensyn til den enkelte eleven."¹⁶

Nye bestemmelser i opplæringsloven (§§ 2-8,5 og 3-12,5) åpner nå likevel for at kommuner og fylkeskommuner kan tilby et tidsbegrenset innføringstilbud for nyankomne minoritetsspråklige elever. Rett til spesialundervisning trer inn i det øyeblikket skolen eller lærebedriften ikke klarer å tilpasse den ordinære opplæringen slik at eleven eller lærekandidaten får tilfredsstillende utbytte av opplæringen.¹⁷

5.4 Rett til særskilt språkopplæring og kartlegging

En elev som har annet morsmål enn norsk, og som ikke har tilstrekkelige ferdigheter i norsk til å følge ordinær opplæring, har rett til særskilt norskopplæring. Om nødvendig har eleven også rett til morsmålsopplæring og/eller tospråklig fagopplæring (oppl §§2-8 og 3-12). Denne retten gjelder uavhengig om eleven velger å følge et særskilt opplæringstilbud for nyankomne elever.

Skolen skal kartlegge en elevs ferdigheter i norsk, både før de eventuelt fatter vedtak om særskilt språkopplæring, og underveis i opplæringen. Skolen bør også finne ut om eleven kan lese eller skrive på sitt eget morsmål eller på et annet språk, og for eldre elever bør man i tillegg kartlegge ferdigheter i andre fag enn norsk.

Fra 01.08.2012 er det også åpnet for at kommuner og fylkeskommuner kan tilby et tidsbegrenset innføringstilbud for nyankomne minoritetsspråklige elever (nytt femte ledd i §§ 2-8 og 3-12).¹⁸

¹⁶ Rundskriv Udir - 3 - 2010 Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen

¹⁷ Helgeland, Geir. (2006). *Opplæringslova, kommentarutgave*.

¹⁸ Udirs Veileder Innføringstilbud til nyankomne minoritetsspråklige elever, juli 2012

5.5 Nærskoleprinsippet

Barn i grunnskolealder som bor på institusjon, omsorgssenter eller i fosterhjem vil som hovedregel ha rett til å gå på nærskolen, enten dette er barnets tidligere skole eller en skole i nærheten av institusjonen, omsorgssenteret eller fosterhjemmet (oppl § 8-1 første ledd). Barnets rett til å gå på nærskolen korresponderer med skolens plikt til å ta i mot eleven.¹⁹

Etter søknad kan barnet tas inn på en annen skole enn den barnet sokner til. Dette kan for eksempel være aktuelt for barn bosatt på omsorgssentre, eller andre nyankomne minoritetsspråklige elever, dersom kommunen tilbyr innføringsklasse på utvalgte skoler. Barnets foresatte/representant må i tilfelle samtykke til dette. Vanlige regler for skoleskyss gjelder dersom dette innebærer lenger skolevei for barnet (oppl § 13-4).

Når hensynet til de andre elevene tilsier det, kan et barn i særlige tilfeller flyttes til en annen skole enn den skolen barnet har rett til å gå på. Før det blir gjort vedtak om å flytte et barn, skal andre tiltak ha vært prøvd. Når det er nødvendig, kan barnet flyttes til en skole utenfor kommunen, men ikke slik at barnet må flytte ut av hjemmet eller at skoleskyssen blir uforsvarlig lang (oppl § 8-1).

5.6 Fravær fra pliktig undervisning

Dersom et barn som er i grunnskolepliktig alder har uberettiget fravær fra grunnskoleopplæringen, kan foreldre eller andre som har omsorgen for barnet holdes ansvarlig og straffes med bøter (oppl § 2-1 femte ledd). Fravær som eleven eller foreldrene er skyld i, vil ikke kunne kreves kompensert på et senere tidspunkt. Det samme gjelder alt kortere fravær, herunder sykdom. Ved langvarig fravær som eleven eller foreldrene ikke selv er skyld i, kan fylkeskommunen eller kommunen ha plikt til å gi eleven opplæring et annet sted enn i skolen. Dette kan for eksempel være hjemme hos eleven eller på en institusjon, dersom eleven oppholder seg der. Det følger imidlertid av opplæringsloven at skolene må tilpasse opplæringssituasjonen, også for syke eller funksjonshemmede, slik at elevene i størst mulig grad kan motta opplæring på skolen (kapittel 9A, § 1-3, § 5-1).²⁰

¹⁹ Brev av 10.01.2007 fra Utdanningsdirektoratet til Fylkesmennene - Barneverninstitusjoner og opplæringsloven § 8-1 (nærskoleprinsippet).

²⁰ Rundskriv Udir - 10 - 2009 Rett og plikt til opplæring for beboere/pasienter i barnevern- og helseinstitusjoner

5.7 Spesialundervisning

Barn som ikke har, eller som ikke kan få, tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet, har rett til spesialundervisning (oppl § 5-1). Retten til spesialundervisning gjelder både i grunnskolen og i den videregående opplæringen.

I vurderingen av hva slags opplæringstilbud som skal gis, skal det særlig legges vekt på utviklingsutsiktene til barnet. Opplæringstilbudet skal ha et slikt innhold at det samlede tilbudet kan gi barnet et forsvarlig utbytte av opplæringen i forhold til andre elever, og i forhold til de opplæringsmålene som er realistiske for barnet. Barn som får spesialundervisning skal ha det samme totale undervisningstimetallet som gjelder andre elever (oppl § 5-1).

Før det gjøres vedtak om spesialundervisning etter § 5-1, skal det foreligge en sakkyndig vurdering av de særlige behovene til eleven. Vurderingen skal vise om eleven har behov for spesialundervisning, og hva slags opplæringstilbud som bør gis (oppl § 5-3). Det må innhentes samtykke fra eleven eller foreldrene til eleven før det blir gjort sakkyndig vurdering og før det blir gjort vedtak om å sette i gang spesialundervisning (oppl § 5-4). Når eleven har fylt 15 år er det ikke nødvendig med foreldrenes samtykke.²¹

5.8 Oppfølgingstjenesten

Fylkeskommunen skal ha en oppfølgingstjeneste for ungdom som har rett til videregående opplæring etter opplæringsloven § 3-1, men som av ulike årsaker ikke er i opplæring eller arbeid. Tjenesten omfatter også ungdom som har tapt opplæringsretten etter § 3-8 (Bortvising og tap av rettar) eller § 4-6 (Endring og heving av lærekontrakt og opplæringskontrakt). Formålet med oppfølgings-tjenesten er å sørge for at all ungdom som hører til målgruppen får tilbud om opplæring, arbeid og andre kompetansefremmende tiltak, ev. en kombinasjon av disse. Oppfølgingstjenesten skal etablere kontakt med hver enkelt ungdom i målgruppen med sikte på veiledning og oppfølging (forskrift til oppl kap. 13). Tjenesten gjelder til og med det året ungdommen fyller 21 år (oppl § 3-6).

²¹ Se bl.a Helgeland, Geir. (2006). *Opplæringslova, kommentarutgave*.

6

KOMMUNAL BARNEVERNTJENESTES ANSVAR

6.1 Før plassering

Det er barneverntjenesten i kommunen, eller fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, som fatter vedtak om plassering utenfor hjemmet. Det vil i forkant av en planlagt plassering være viktig at skole- og opplæringstilbudet blir diskutert og tatt opp med foreldrene og barnet der det lar seg gjøre. På den måten kan et skoletilbud være på plass og forberedt før barnet faktisk flytter.

I akutte situasjoner vil det ikke være mulighet for å forberede eller planlegge et skole- eller opplæringstilbud i forkant. Barneverntjenesten må også sørge for at skolemyndigheten får melding om at et barn er plassert i barneverninstitusjon eller fosterhjem. Dette er nødvendig for å sikre at barnet får et skole- eller opplæringstilbud.

6.2 Under plassering

Når barneverntjenesten har plassert et barn utenfor hjemmet, får barneverntjenesten også et ansvar for å følge opp barnet og barnets familie. Selv om det er plasseringsstedet som ivaretar barnet i det daglige, påhviler det barneverntjenesten å følge nøye med på barnets utvikling, og evaluere tiltaket (bvl §§ 4-5, 4-16 og 4-28). Evalueringen av tiltaket skjer typisk i samarbeid med barnet, familien, tiltaket, barneverntjenesten i kommunen og Bufetat ved det fagteam som bistår ved plasseringer.

6.3 Tiltaksplan og omsorgsplan²²

Tiltaksplaner og omsorgsplaner skal være et redskap for å styrke det faglige arbeidet, og bedre kommunikasjonen mellom barneverntjenesten og familien. Planene skal også bidra til at de som blir berørt får størst mulig utbytte av tiltakene som iverksettes. Både tiltaksplan og omsorgsplan skal inneholde opplysninger om nåværende skoletilbud, og planer for fremtidig skole og opplæring. Spesielle behov for tilrettelegging av opplæringstilbudet skal fremgå av planene.

²² «God skole er godt barnevern», veileder Bufetat, region øst (2009), punkt 3.9

1 RÅD OG TIPS

God praksis blant fosterforeldre og ansatte i institusjon og omsorgssenter vil bidra til å gi barn den skolegangen som er nødvendig for at de skal få den utdannelsen de ønsker seg, samt å få delta på den viktigste sosiale arenaen i barns liv. «God skole er godt barnevern». Utdanning bidrar til å legge grunnlag for selvrespekt og personlig mestring, og vil påvirke mulighetene for å klare seg i samfunnet. Skolen er også en viktig integreringsarena, ikke minst for barn som verken kan norsk språk eller behersker de kulturelle kodene.

Barn som er i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter har adresse i en kommune, og har, som vist i foregående kapittel, plikter og rettigheter som innbygger i kommunen. I forholdet til skolen ivaretar barnevernet i utgangspunktet en foreldrerolle, og må samarbeide med kommune og fylkeskommune som har ansvaret for opplæringen.

Vi har to tilnærminger til den praktiske delen av veilederen:

1. *Konkrete råd og tips til oppfølgingen av det enkelte barns skole- og opplæringstilbud*
2. *Konkrete råd og tips til hvordan omsorgspersonene kan ivareta barnets rettigheter og hvordan omsorgspersonene kan bidra til et godt samarbeid*

Systematikken i skolearbeidet skapes sammen med barnet, for eksempel gjennom ukeplan og dagsplan. Strukturen skal ivareta barnets behov, men også ta hensyn til fellesskapet i fosterfamilien, institusjonen eller omsorgssenteret. Det skal avtales og planlegges for oppmøte, deltakelse i undervisning, det sosiale liv og trivsel på skolen, og for hjemreise og leksearbeid. Forutsigbarhet er viktig for barna.

Fosterforeldrenes eller miljøterapeutenes daglige motivasjonsarbeid, støtte og oppfølgingstiltak er sentralt. Det er grunnleggende at voksne fremstår konsistente i samarbeidet med barnet om skolegang og lekser, og at barnet opplever støtte i de utfordringene som naturlig kommer. For ansatte på et omsorgssenter er det særlig utfordrende å hjelpe og støtte barna når barna og de voksne ikke snakker samme språk.

God samhandling krever godt og tett samarbeid mellom eleven, fosterforeldre eller ansatte i institusjonen, foreldre/representant og kontaktlæreren. For barn i institusjoner og omsorgssentre er det i tillegg viktig at ledelsen ved tiltaket og ledelsen ved skolen har et godt samarbeid.

Samarbeidet rundt et barns skolegang er et felles ansvar for ledelsen av barneverntiltaket og ledelsen ved skolen. De skal gjøre hverandre kjent med interne forhold og etablere samarbeidsrutiner, gjerne basert på samarbeidsavtaler som omhandler informasjon, møteplasser og rutiner, oppfølging av hendelser og drøfting av verdier og faglige spørsmål. Som barnets omsorgsperson skal man sikre at barnet får den hjelp det har krav på, og at hjelpen ivaretar de føringer som står i sakkyndige vurderinger. Fosterforeldre og ansatte i institusjon og omsorgssenter skal si ifra hvis det oppleves at opplæringstilbudet ikke er bra nok.

Ansatte i institusjon og omsorgssenter får veiledning internt. Fosterforeldre får veiledning fra fagteam/fosterhjemstjeneste og barneverntjenesten i kommunen. Slik veiledning skal bidra til å sikre god oppfølging av barna.

2 VIKTIG Å FØLGE OPP

2.1 Undervisningsomfang

Alle elever har rett til det undervisningsomfang som klassen eller det trinnet eleven tilhører har, også elever som velger å gå i en innføringsklasse (se eget punkt 2.4).²³ Noen elever får et redusert ukentlig timetall på grunn av atferdsavvik, eller andre grunner. Spesielt når elever får spesialundervisning, kan det skje at det ukentlige timetallet reduseres. Dette er ikke nødvendigvis i tråd med opplæringslovens bestemmelser, og det er viktig at de som har den daglige omsorgen følger opp dette. Dersom det ukentlige timetallet endres fra det som elevens klasse har, skal PP-tjenesten gjøre en vurdering og komme med en uttalelse. I tillegg skal foreldre med foreldreansvar, eventuelt barn over 15 år, gi sitt samtykke (oppl § 5-3 og 5-4). Deretter skal det av skoleeier gjøres et vedtak etter forvaltningslovens bestemmelser. Vedtaket kan påklages til Fylkesmannen. Når klagefristen er utløpt, er det et endelig vedtak. Det kan være riktig at eleven skal ha et redusert tilbud, men det skal være ut fra elevens behov og følge de prosedyrer som er bestemt for at det skal være et gyldig vedtak.

Opplæringsloven § 2-1 er ikke til hinder for at kommuner kan gi eleven ett eller flere ekstra år i grunnskolen dersom foreldre/representant samtykker. Det er for eksempel mulig å la en elev begynne på et årstrinn lavere enn alderen skulle tilsa. Dette kan være et godt alternativ for noen elever, for eksempel enkelte nyankomne minoritetsspråklige elever som kan trenge, eller ønske, mer tid til å lære seg norsk.

2.2 Individuell opplæringsplan

For å synliggjøre om spesialundervisningen gir de resultater som er forventet, skal skolen utarbeide en individuell opplæringsplan (IOP) som skal evalueres to ganger årlig gjennom en rapport. I henhold til opplæringsloven skal IOP utformes i samarbeid med foreldre (oppl § 5-4). Det er viktig at innholdet i planen forstås av de som har ansvaret for å følge opp barnet, blant annet for å kunne stille spørsmål og gi innspill til innholdet i planen. Halvårsrapporter skal evalueres, og er et godt redskap for å få innsikt i hvordan ting har utviklet seg, og om skole og hjem har lik forståelse om barnets utvikling/ståsted. Om slik saksgang ikke er

²³ Omfanget av opplæringen er fastsatt i fag- og timefordelingen i Læreplanverket for Kunnskapsløftet

praksis i forhold til barna, be om å få være aktivt med i disse prosessene. Planen skal vise:

- *mål for opplæringen*
- *innholdet i opplæringen*
- *hvordan opplæringen gjennomføres*

Evalueringen skal vise om eleven utvikler seg i henhold til de mål som er satt.

Skoler organiserer bruk av ressursene på forskjellige måter. Dette kan innebære at en elev vil ha behov for spesialundervisning på én skole, men at dette behovet faller bort dersom eleven flytter til en annen skole fordi denne skolen klarer å ivareta elevens behov innenfor tilpasset opplæring. Dersom eleven ikke har, eller ikke kan få, tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet, må det imidlertid alltid fattes enkeltvedtak om rett til spesialundervisning.

For å bidra til god oppfølging av barnets skole- og opplæringstilbud er det viktig at barnets omsorgspersoner deltar aktivt i følgende:

- *tilse at barnet får rett antall timer*
- *innholdet i IOP*
- *evaluering av halvårsrapporter*

Det er utarbeidet en veileder, «God skole er godt barnevern», av Bufetat, region øst som kan bidra til å sikre at viktige ting vedrørende skole og skolesamarbeid blir vurdert.²⁴ Veilederen inneholder tre sjekklister som kan være til hjelp for å tilse at barnets rett til skole blir godt ivaretatt i de ulike stadiene i en sak.

2.3 Rett til å høre til en klasse

I opplæringsloven presiseres det at alle elever har rett til å høre til en klasse eller en basisgruppe (oppl § 8-2).²⁵ I noen tilfeller kan undervisningen organiseres utenfor klassen, for eksempel i egen innføringsklasse- eller gruppe (oppl § 2-8 og 3-12). Det er likevel ingen automatikk i at en tildelt spesialpedagogisk ressurs skal føre til at eleven tas ut av klassen. Å være en del av en klasse er veldig

²⁴«God skole er godt barnevern», Bufetat, region øst (2009). Veilederen er tilgjengelig på internett, se <http://www.bufetat.no/fagfolk/barnevern/>

²⁵ Se også Rundskriv Udir - 3 - 2010 Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen

viktig for utvikling av god sosial kompetanse og for å bli en del av et godt sosialt nettverk. Begge disse faktorene er igjen meget sentrale beskyttelsesfaktorer mot videreutvikling av atferdsvansker. Barn som er plassert i barneverntiltak kan oppleve å bli stigmatisert, i og med at de ikke bor sammen med sine foreldre. Skolen, fosterforeldre og ansatte i institusjon og omsorgssenter må se til at barna ikke blir unødig stigmatisert i det tilbudet skolen gir. I de tilfellene fosterforeldre og ansatte er i tvil om tilbudet barnet får er til barnets beste, kan de ta kontakt med den kommunale barneverntjenesten, statlig regional barneverntjeneste, fagteam eller fosterhjemstjenesten for bistand.

2.4 Rett til særskilt språkopplæring

Elever med annet morsmål enn norsk og samisk, som ikke kan norsk godt nok til å følge ordinær opplæring, har rett til særskilt norskopplæring. Om nødvendig har disse elevene også rett til tospråklig fagopplæring og/eller morsmålsopplæring (oppl § 2-8 og 3-12). Det er viktig at skolen kartlegger elevens kunnskaper ved oppstart på skolen, og etterpå beskriver i et eget enkeltvedtak hvordan elevens rett til særskilt språkopplæring skal ivaretas. Dersom omsorgspersoner, og/eller barnet over 15 år, ikke synes dette tilbudet er tilstrekkelig, er det viktig å være i dialog med foreldre/representant, slik at foreldre/representant eventuelt kan klage på vedtaket i tide (fvl § 28 og oppl § 15-2). Elever som har vedtak om særskilt språkopplæring og elever som nylig har kommet til Norge kan også søke om å bli fritatt fra vurdering med karakter i enkelte fag (forskrift til oppl § 3-21 og 3-22).

Mange kommuner har egne opplæringstilbud for nyankomne minoritetsspråklige elever, og elever som går i en slik innføringsklasse, -gruppe eller -skole vil da få et eget enkeltvedtak som beskriver elevens opplæringstilbud. Det er viktig å vite at tilbudet om å gå i en innføringsklasse er et frivillig tilbud som foreldre/representant, og evt. barn over 15 år, må samtykke til (Nytt femte ledd i oppl § 2--8 og 3-12 fra 01.08.12). Et slikt tilbud skal bare velges dersom det vil være til det beste for eleven, og gir skoleeier mulighet til å gjøre unntak fra læreplanverket for den enkelte elev i den utstrekning det er nødvendig for å ivareta elevens behov. Vedtak om å gå i et innføringstilbud gjelder kun for maksimalt ett år av gangen og i maksimalt to år totalt. Dette er viktig å merke seg for barn som flytter ofte slik at barnet ikke risikerer å bli gående for lenge i et innføringstilbud.

2.5 Bruk av tolk

I mange tilfeller er det krevende å få til god dialog både mellom elev og lærer og mellom skole og hjem. Undersøkelser viser at mange skoler er uvant med å bruke tolk.²⁶ For å ivareta barnets beste bør ansatte i institusjoner og omsorgssentre med erfaring med bruk av tolk kunne bidra med informasjon. Skolen har ansvar for å få til godt samarbeid med foreldre (oppl § 1.1). Mange skoler og lærere kan likevel trenge informasjon både om at det er behov for tolk, og eventuelt hvordan skolen kan gå fram for å bedre sine rutiner for bruk av tolk. Flere omsorgssentre har for eksempel god erfaring med bruk av telefontolk, også ved barnets første møte med skolen.

2.6 Barn - og unge på omsorgssenter

Ingen av barna som kommer til et omsorgssenter vet om de får bli i landet. For å ivareta barnet best mulig, også med tanke på eventuell retur, er det derfor av betydning at barnet får hjelp til å ivareta både morsmål og sin kulturelle identitet.²⁷ Det er ikke alltid skolen klarer å iverksette egen morsmålopplæring, heller ikke tospråklig fagopplæring, for den relativ korte tiden barnet er ved omsorgssenteret. Desto viktigere er det at omsorgssenteret er bevisst på dette, og forsøker å hjelpe barnet til å ivareta både språk og kultur.

Noen ganger skjer det at ungdommer over 16 år bor på et omsorgssenter mens asylsøknaden behandles, som regel fordi de kommer til landet med yngre søsken. Disse ungdommene har ikke samme rett til grunnskoleopplæring som andre barn, men myndighetene anbefaler likevel at disse ungdommene bør få tilbud om norskopplæring og etter hvert opplæringstilbud. I praksis får disse ungdommene ofte sitt opplæringstilbud ved et Læringscenter sammen med andre voksne, men da vanligvis med færre undervisningstimer enn i vanlig grunnskole eller videregående opplæring.

Barn som får avslag på sin asylsøknad, men likevel blir boende på et omsorgssenter, har fremdeles rett til grunnskoleopplæring frem til 10. årstrinn er fullført. Omsorgssenteret bør samarbeide tett med skole om ev. endring av fokus i opplæringen når det er klart at barnet skal forlate Norge.²⁸

²⁶ *Imdi-rapport 2-2011 «Mora mi forstår ikke når lærerne snakker!»*

²⁷ *Rapport fra Redd Barna/NTNU ved Marko Valenta 2008, s.13, ev. Valenta og Berg 2003*

²⁸ *Udir brev 2011/139, 11.01.2011 og Udir, Veileder Innføringstilbud til nyankomne minoritetsspråklige elever 2012)*

3 MOTIVASJON OG MESTRING

3.1 Motivasjon

Motivasjon er et ord som tilhører dagligspråket. Det brukes til å forklare positive så vel som negative sammenhenger, og er helt grunnleggende for å forstå menneskelige handlinger. Det er ulike måter å forstå hva motivasjon er og hvordan motivasjon skapes. En måte å definere motivasjon på er det som forårsaker aktivitet hos individet, det som holder aktiviteten ved like og det som gir den mål og mening.²⁹

I følge sosial kognitiv læringsteori kan motivasjon oppnås på følgende måter:

- å oppleve at en får det slik en hadde tenkt (*selvmotivering*)
- belønning fra andre (*forsterkning*)
- å oppleve at andre får belønning for samme atferd (*vikarierende belønning*)

Motivasjon gjennom selvmotivering tar med seg kognitive prosesser, det som foregår inne i hodene til hver enkelt. Ytre motivasjon (forsterkning) kan beskrives som om det er noe utenfor oss selv som styrer handlingene. Dette kan for eksempel være at et barn begynner å sove i sin egen seng hele natten fordi det da blir lovet belønning for hver dag det går bra. Felles for begge motivasjonsformene er at det er en positiv erfaring eller en forventning om noe positivt som er kilden til handlingen.

I tillegg kan motivasjon ha sitt utspring i at vi lærer ikke bare av egen atferd, men også av andres. Et barns personlighetsutvikling påvirkes av at barnet observerer og kopierer f.eks. foreldrenes atferd. De lærer gjennom å etterligne rollemodeller i omgivelsene sine. Den aggressive og utagerende atferden en finner hos enkelte barn, er lært av noen eller noe.

3.2 Mestring

Det å mestre en oppgave vil for de aller fleste barn gi en god følelse. Denne følelsen vil gi motivasjon for å ønske å løse flere oppgaver som ved mestring gir motivasjon for ytterligere oppgaveløsning. Gode mestringsopplevelser vil kunne gi barnet troen på seg selv, mulighet til å interessere seg for noe, samt

²⁹ Imsen, Gunn. (1996). *Elevenes verden*.

mot til å ta fatt på nye utfordringer. Det å mestre å gå på skolen blir med andre ord et godt utgangspunkt for å ville gå på skolen. Likeledes vil det å mestre sosiale sammenhenger, faglige utfordringer og deltagelse i klassen, gi motivasjon til å ville delta i situasjoner som gir samme følelse av mestring senere. Det er derfor viktig at fosterforeldre og ansatte i institusjoner og omsorgssentre hjelper barnet med å få gode arbeidsrutiner, og støtter det i å bruke sine evner og ressurser på en måte som motiverer og gir opplevelse av mestring.

I følge sosial kognitiv læringsteoris forståelse av motivasjon og mestring formes våre handlinger av:³⁰

- *våre forventninger til resultatet av våre handlinger*
- *våre forventninger til egen mestring*
- *vår tolkning av konsekvensene de får i det sosiale samspillet med andre*

Dersom et barn blir gitt oppgaver som det ikke er i stand til å løse, vil etter hvert motivasjonen handle om å unngå situasjoner som fører til manglende mestring og nederlag. Det vil bli vanskelig og truende å sette seg i situasjoner der de risikerer å måtte vise at de ikke duger. Dersom barnet har manglende erfaringer med å mestre skolesituasjonen, vil motivasjonen være å unngå skolesituasjoner. Da er det lettere å la være å gå på skolen, eller opptre på en måte som gjør at ingen tenker at det er fordi de er "dumme" at oppgavene ikke blir løst, men fordi de er så bråkete eller vanskelige. Dette er et meget godt utgangspunkt for ikke å ville gå på skolen, for ikke å delta i klassen og for aldri å bli en kompetent eller fornøyd elev.

Hva kan vi så gjøre for å hjelpe barna til å oppleve mestring og gode opplevelser på skolen?

Begrepet stillasbygging er en metafor som viser til at voksne kan fungere som en støtte, et stillas, for barnets utvikling av kompetanse. Gjennom stimulering, rettledning og modellering (stillasbygging), støtter en barnet i dets utvikling av kompetanse i den nærmeste utviklingssonen (proksimal utviklingszone). Denne sonen utgjør det potensial som ligger mellom det barnet kan greie på egen hånd og det han eller hun kan greie med støtte fra en lærer, forelder, veileder, med-elev eller andre rundt eleven. Etter hvert kan barnet utføre oppgaven/løse problemet selv. Stillasbygging (scaffolding) kommer opprinnelig fra Lev Vygotskys

³⁰Bandura, Albert. (1977). *Social learning theory*.

sosiokulturelle teori og begrepet Zone of proximal development (ZPD). ZPD vil si avstanden mellom hva barn kan gjøre selv og det neste lære-/utviklingssteget de kan oppnå med kompetent assistanse. I opplæringssammenheng krever dette individualisert tilnærming/strategi som tar hensyn til det enkelte barns ZPD.³¹

Dersom barnets omsorgspersoner opplever at skolehverdagen til barnet blir vanskelig fordi mestring sjelden eller aldri forekommer, er det viktig å gjøre noe. Dette gjelder både faglige og sosiale oppgaver. Det kan være minst like vanskelig å mislykkes i friminuttet som inne i timene. Barnets omsorgspersoner er betydningsfulle voksne i barns liv, og dermed også viktige motivatorer og hjelpere. Ingen har bedre forutsetninger for å skape engasjement og begeistring, også rundt skole og lekselesing. Jobben kan derfor ikke overlates til skolen alene. Det er en klar sammenheng mellom det å støtte barna på skolen og i de resultater og den trivselen barna opplever. Bevisst arbeid med relasjonen til skolen kan bedre skolesituasjonen for flere barn.

Det er viktig at barnets omsorgspersoner vet hvorfor barnet eventuelt vegrer seg for å gå på skolen. Årsaken kan være både mangel på sosial mestring og mangel på faglig mestring. Dersom det er sosiale årsaker, som for eksempel mobbing og utestengelse, er det viktig å trygge barnet på at dette ikke skal skje, og i samarbeid med skolen bidra til at det faktisk ikke skjer. Dersom det er faglige utfordringer som er årsaken til vegringen må omsorgspersonene kontakte skolen, og i samarbeid med skolen legge til rette for at barnet opplever mestring. For nyankomne minoritetsspråklige barn kan skolevegring skyldes at de ikke forstår undervisningsspråket, eller frustrasjon over ikke å klare å uttrykke seg. Dersom det er språklige utfordringer som gjør at barnet ikke vil på skolen, bør omsorgspersoner samarbeide tett med skolen for å sikre at barnet både forstår undervisningen og selv blir forstått, for eksempel ved bruk av tolk og tospråklig undervisning.

3.3 Relasjoner

Lærerens relasjon til barnet er viktig. Et vanlig spørsmål barn stiller seg, er om læreren liker meg. Etablering av relasjoner handler blant annet om små kommentarer og en opplevelse av å bli sett. Relasjonen er avhengig av at elevene opplever anerkjennelse fra læreren. Det er vesentlig at læreren snakker med elevene, og viser at de verdsetter det elevene synes er viktig og interessant. Humor opprettholder og forsterker relasjoner.

³¹ Vygotsky, Lev. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*,

Alle elever har et grunnleggende behov for anerkjennelse. Vanlig høflighet har en fundamental virkning som anerkjennende atferd. Smil, håndtrykk, blikkontakt, interessert lytting o.l. er uttrykk for anerkjennelse. Eleven må møtes som en aktør i eget liv, med en grunnleggende respekt for sine meninger og sine mestringsstrategier.

Viktige miljømessige faktorer i skolen:

- *vennskap og relasjoner til jevnaldrende*
- *relasjoner mellom elev og lærer*
- *lærerens ledelse av klasser og undervisningsforløp*
- *normer og regler*
- *elevsyn og forventninger til læring*
- *det fysiske miljøet i skolen*
- *inkluderende skolemiljø uavhengig av elevenes bakgrunn*

Hvordan kan barnets omsorgspersoner bidra til at barnet oppnår en god relasjon til lærer og medelever?

- *være gode rollemodeller*
- *være dyktige på å vise barnet anerkjennelse, også uten å bruke ord (smil, håndtrykk, klapp på skulderen og lignende)*
- *lære barnet vanlig sosiale ferdigheter gjennom å legge til rette for samspill med andre på arenaer utenfor skolen*
- *invitere barn hjem*
- *bidra til godt samarbeid mellom hjem og skole*

4 HVORDAN HJELPE BARN TIL Å GÅ PÅ SKOLEN?³²

4.1 Hvilke barn er i faresonen?

Noen barn er vanskelige å få av gårde til skolen. De kan ha snudd døgnet på hodet slik at de ikke har sovet nok, andre kan ha diffuse plager som vondt i hodet eller magen, mens andre igjen gir klar beskjed om at de bare ikke vil på skolen.

Erfaring viser at det er få barn bosatt på omsorgssentre som utvikler skolevegring. Med tanke på hvor mye nytt disse barna opplever i et nytt land med annen kultur og annet språk, er barna generelt svært robuste og tilpasningsdyktige, og motiverte til å gå på skolen. Flukten, adskillelsen fra familie og det å være i et nytt land med stor uvisshet om egen fremtid, gjør at det enkelte barn likevel er i en sårbar situasjon. Dette, i tillegg til at de fleste også kommer til en skole der de ikke forstår undervisningspråket og heller ikke klarer å gjøre seg forstått, gjør at det for noen kan være vanskelig å motivere seg til å gå på skolen.

Det kan være ulike årsaker til at elever ikke møter på skolen, for eksempel skolevegring, skulk mv. Skolevegring er en alvorlig problematikk som kan få store konsekvenser for barn. Forskningsresultater viser at skolevegrerne står i fare for å henge etter både faglig og sosialt på grunn av stort fravær.³³ Skulk blir gjerne brukt om fravær som ikke dokumenteres der årsakene peker i retning av atferdsvansker, uten at det nødvendigvis foreligger psykiske vansker. Skulkeren vil ikke gå på skolen. Skolevegring, derimot, blir brukt når det er elever som har vansker med å møte på skolen som følge av emosjonelt ubehag. Skolevegreren våger ikke å gå på skolen.³⁴

Faktorer ved både barnet og omgivelsene kan bidra til eller beskytte mot utvikling av skolevegring. Dersom det er høyt stressnivå i familien eller vansker i relasjon mellom foresatte og elev, kan det gi økt risiko for skolevegring. Dette kan ha vært historien for mange av de barna som bor i barneverntiltak. Andre risikofaktorer kan være:

³² Kapittel 4 bygger noe på *Skolevegring - en praktisk og faglig veileder*, Utdanningsetaten, Oslo kommune (2009)

³³ Kearney, Christopher A. (2001). *School refusal behavior in youth. A functional approach to assessment and treatment.*

³⁴ Heiestad, Ann Karin Aarebrot, Marie Roland Malming, Mathilde Pettersen og Tove Bøkestad Utvik. (2006). *Skolenekting, Spesialpedagogikk nr. 1, s 36-43 Hentet fra Skolevegring - Veileder for intervensjon Drammen kommune, Konnerud bydel*

- *psykiske vansker, for eksempel emosjonelle vansker eller sårbarhet for stress*
- *eleven har bekymringer for andre ting enn skole*
- *ekstrem innadventhet, behov for svært mye bekreftelse og trygghet, prestasjonsangst*
- *få eller ingen jevnaldningsrelasjoner, mangelfull sosial kompetanse, sosialt umoden*
- *uoppdagede lærevansker eller utviklingsmessige vansker*
- *sykdom eller diffuse fysiske plager*

For barn på omsorgssenter og andre med annen språkbakgrunn kan i tillegg følgende punkter virke inn:

- *manglende norskkunnskaper*
- *lite eller ingen skolegang fra hjemlandet*
- *ukjent med norske kulturelle og sosiale normer og regler*
- *foreldrene eller omsorgspersoner får ikke god nok tilpasset informasjon om skolen*

En viktig opprettholdende faktor ved skolevegring er i seg selv det å være borte fra skolen. Eleven har ofte et ønske om å være som alle andre, men opplever å mislykkes, noe som påvirker selvbildet negativt.

For noen barn handler skolevegring om å unngå negative opplevelser. For disse barna handler det om å unngå stimuli som vekker generell negativ affekt eller emosjonelt ubehag. Vegringen er ofte ikke knyttet til spesifikke situasjoner, men eleven opplever generelt ubehag i skolesituasjonen. Dersom eleven unngår skolen og dermed også den negative opplevelsen, opprettholdes og forsterkes atferden. I noen tilfeller er ubehaget knyttet til bestemte situasjoner som eleven vil forsøke å unngå. Det kan også handle om å unngå ubehagelige sosiale situasjoner eller situasjoner der man blir evaluert. Resultatet blir at eleven unngår situasjoner der det er risiko for å måtte eksponere seg sosialt eller bli evaluert, for eksempel å snakke høyt i klassen, snakke med medelever eller ha prøver.

For andre barn igjen handler det om å oppnå positive opplevelser. De ønsker å oppnå oppmerksomhet fra foreldre, omsorgspersoner eller viktige andre ved å ikke gå på skolen. I dette tilfellet handler det ikke om å unngå en negativ situasjon, men at eleven oppnår noe positivt, i form av oppmerksomhet. Den positive konsekvensen vil opprettholde og forsterke elevens vegringsatferd.

Til slutt kan skolevegringen handle om å oppnå goder utenfor skolen. Her er vegringens funksjon også å oppnå noe positivt. Mer spesifikt kan det være belønninger eller andre konkrete goder som for eksempel TV, dataspill, være med venner eller shopping.

4.2 Hva kan barnets omsorgspersoner gjøre?

4.2.1 Barn med skolevegring

I første omgang vil det være sentralt å forsøke å forstå hvorfor barnet ikke vil gå på skolen. En tilnærming som kan lånes fra Multisystemisk terapi (MST) er analysesirkel. Analysesirkelen har som formål å belyse utfordringer eller suksesser fra ulike vinkler/perspektiver. Å belyse en situasjon på slike måter kan gi en felles forståelse å jobbe videre ut i fra. I slikt arbeid er det viktig at man tar imot alle tanker/forklaringer slik at nyansene kommer fram. For eksempel kan årsak til skolevegring ha mange forskjellige forklaringer; det kan skyldes manglende søvn, en dårlig start på dagen hjemme eller på skolevei, noe faglig

eller sosialt man gruer seg til, etc. Likeså kan opplevelser på skolen bli dratt med hjem. Dårlig resultat på en leseprøve, eller mobbing fra en medelev, kan også komme til uttrykk som skolevegring.

Når man har fått frem flere tanker, kan analyse og drøfting hjelpe til å velge ut hvilken faktor som er viktigst for å forstå atferden og jobbe videre med den. Evaluering er viktig for å få frem positive faktorer/endringer som synliggjør suksesskriterier, og hva man bør gjøre mer av.

Gode verktøy for å følge opp resultatene fra analysesirkelen kan være:

- *familiekontrakter (mellom barnet og barnets omsorgspersoner) som inneholder klare forventninger/oppgaver/gjøremål gjennom skoledagen, hva belønning er for å følge planen, hva konsekvensen er for ikke å følge planen*
- *en plan som i detalj beskriver hvordan de ulike aktører forholder seg til det som skjer*
- *en plan lages med en tydeliggjøring av hva man mener er problemet, hvilke konsekvenser det får at man utøver problemet*

Analysesirkel kan også benyttes for å belyse andre utfordringer enn skolevegring/skoleskulk. Den kan også benyttes til å belyse hvorfor noe går bra.

Andre konkrete råd for å hjelpe barnet til å gå på skolen kan være:

- *dersom barnet gir uttrykk for fysiske plager bør lege kontaktes for å avklare om det er et rent medisinsk problem eller om symptomene for eksempel er angstrelatert*
- *barnet bør gis størst mulig grad av trygge rammer, struktur og forutsigbarhet knyttet til skoleoppmøte. Tydelig grensesetting, godt samarbeid mellom barnets omsorgspersoner og aktiv involvering i elevens skolegang er viktige faktorer*
- *fokuser på barnets mestring. Gi ros og positive tilbakemeldinger for innsats like mye som prestasjon*
- *i de tilfellene barnet er hjemme fra skolen bør en unngå at barnet oppnår positive konsekvenser i skoletiden som kan bidra til å opprettholde skolevegringen*

- sette av tid til samvær der en gjør hyggelige ting sammen utenfor skoletiden og i helgene. Dette kan motvirke at skolevegringen blir et altoppslukende tema som preger store deler av samspillet med barnet
- godt samarbeid mellom omsorgspersoner og skolen
- oppmuntre barnet til å møte venner/jevnaldrene og fortsette med eller begynne på en fritidsaktivitet utenom skoletiden, uavhengig av skoleoppmøte. Det vil være lettere for barnet å komme tilbake på skolen dersom det har positive relasjoner til andre barn som går på skolen

4.2.2 Barn i omsorgssenter

- For å ivareta barnets morsmål og kulturelle identitet kan det være verdifullt for barnet å få hjelp til å finne bøker/litteratur, musikk, filmer og mat fra sitt hjemland.
- For barn med vonde minner fra krig eller oppvekst kan det være vanskelig å tenke på hjemlandet. Ved at ansatte viser positiv nysgjerrighet for barnas bakgrunn og tradisjoner, og snakker med barna om gode opplevelser de har hatt før de kom til Norge, kan ansatte hjelpe barna å ta vare på gode minner fra hjemlandet.
- Et barn som kommer til et omsorgssenter har sjelden dokumentasjon på tidligere skolegang. Det er derfor ekstra viktig at ansatte, barnets representant, helsesøster og skole ser betydningen av å samarbeide tett med hverandre. Alle bør samarbeide om å kartlegge hvilke behov barnet har for oppfølging på skolen. Kan hende viser det seg at barnet har behov for spesiell oppfølging fra PPT. For å ivareta barnets beste videre er det i tillegg viktig at dokumentasjon fra skolen samles og, etter samtykke fra representanten, formidles videre når barnet skal flytte fra omsorgssenteret. For barn som skal videre til andre land, bør dokumentasjon på skolegang oversettes.
- For ansatte på omsorgssentre er det særlig viktig å finne fram til praktiske og visuelle verktøy som kan gjøre kommunikasjonen med barnet lettere. Det er en stor utfordring å føre gode samtaler med barn uten å ha et felles språk. På omsorgssentre er det derfor vanlig og nødvendig å bruke tolk ofte.

4.3 Skolebytte og flytting

I de tilfellene barnet må bytte skole er det økt risiko for skolevegring. Det er i denne sammenheng viktig å tilse at barnet får en god start. Følgende punkter kan bidra til dette:

- *snakk med barnet om hva som venter på nytt sted og i ny skole, og lytt til hva som er viktig for barnet*
- *la barnet hilse på læreren før skolestart*
- *ta initiativ til å besøke klassen minst én gang før skolestart*
- *ta initiativ slik at skolen kan oppmuntre til at et par elever kan treffe barnet på fritiden før skolestart*
- *foreslå fadderordning i klassen når barnet begynner*
- *i samarbeid med barneverntjenesten vurdere kort informasjon til klassen*

5 GJENNOMFØRING AV LEKSER OG HJEMMEARBEID³⁵

5.1 God leksehjelp er viktig

God leksehjelp er en viktig støtte til barns læring og utvikling. Erfaring viser at elever som har engasjerte, interesserte og støttende foreldre har større muligheter for å lykkes på skolearenaen.³⁶ Internasjonale studier viser at gode resultater fra skolen har stor betydning for alle barns fremtid. Bo Vinnerljung viser blant annet gjennom sin forskning at gode resultater fra skolen er en spesielt viktig beskyttelsesfaktor for fosterbarn.³⁷ Fosterforeldre og ansatte i barneverninstitusjoner og omsorgssentre har således en stor og viktig oppgave når det gjelder å følge opp lekser og skolegang. Det vil ofte være et tidkrevende arbeid, hvor tålmodighet og evne til å motivere barnet blir viktig.

5.2 Leksehjelp og ansvar

Det er skolen selv eller skoleeier som avgjør om den vil pålegge elevene lekser. Et flertall av skolene/skoleeierne har valgt dette. Det sentrale er at skolen legger opp opplæringen, inkludert eventuelle lekser, slik at den er egnet til at eleven kan nå kompetansemålene i læreplanene.³⁸

Elevene skal delta aktivt i opplæringen (oppl § 2-3 fjerde ledd og § 3-4 annet ledd). Bruken av lekser må kobles til opplæringen og gjennomføringen av denne. Hjemmet har ansvar for at barna gjør lekser. Oppfølging av lekser vil gi hjemmet en mulighet til å ta del i elevens opplæring. Lekser har videre en viktig funksjon i samarbeidet mellom skole og hjem.

Barn på omsorgssentre viser ofte stor motivasjon for skole når de kommer, men mange av barna ser ut til å ha liten erfaring med lekselesing. Det er uvant for dem å skulle ta ansvar for lekselesing selv, og det er ofte krevende for ansatte å veilede barna når de mangler felles språk. God struktur på undervisningsopplegget og tett samarbeid med barnas lærer er derfor av stor betydning for at ansatte skal kunne gi god leksehjelp.

³⁵Kapittel 5 bygger noe på boken *Blanke ark*, Mette Bunting, Kjell Skogen og Håvard Tjora (2009). Boken kan leses av de som ønsker mer utfyllende tips og noe teori. Videre er det hentet tips til leksehjelp fra Otto Sørensen (2004), som blant annet har holdt kurs om temaet for Statlig pedagogisk støttesystem (www.Statped.no).

³⁶Se blant annet St. melding 16. 2006-2007, NOU 2009:18 Rett til læring

³⁷www.helsingborg.seskolfam

³⁸Se <http://www.utdanningsdirektoratet.no/grep/Kunnskapsloftet-fag-og-lareplaner/>

Ved skolestart høsten 2010 innførte kommunene gratis leksehjelp for alle elever på 1.-4. trinn (oppl § 13-7a). Tilbudet er frivillig for elevene. Kommunene står fritt til hvordan de vil organisere leksehjelpen, men hvert årstrinn skal ha tilbud om minimum en time per uke. Ved en del skoler legger man til rette for at også eldre elever kan få leksehjelp på skolen. Det kan være fordi lekkesituasjonen i hjemmet er blitt svært vanskelig, eller fordi lekser er blitt en del av tilpasset opplæring på skolen.

5.3 Selvoppfatning og motivasjon

Det er viktig å være klar over den avgjørende betydning selvoppfatning har for følelser, motivasjon og atferd i skolesammenheng.³⁹ "Motivasjon for læring er avhengig av at elevene har en selvoppfatning som forteller at læringsarbeid fører til læring. Alle er avhengig av positiv tilbakemelding for å føle at det nytter".⁴⁰

Fosterforeldre og ansatte i institusjoner vil ofte møte barn med lav motivasjon for skolearbeid. Ansatte i omsorgssentre opplever ofte det motsatte: barna er veldig motivert for å starte på skole. For mange blir møtet med norsk skole likevel en krevende utfordring. Når barn ikke forstår undervisningsspråket, og opplever at jevnaldrene har større fagkunnskap, mister noen motet. Ansatte på omsorgssentre har derfor en viktig oppgave med å både være tydelige overfor barna om hva norsk skole forventer av dem, og samtidig ikke ødelegge barnets motivasjon.

³⁹ Skaalvik, Einar M. og Sidsel Skaalvik. (2005). *Skolen som læringsarena*,

⁴⁰ NOU-rapport 2003:16 *Rett til læring*

Mange barn har dårlige erfaringer med skolearbeid generelt. For å få til en god lekkesituasjon må barnet ha tro på at de kan få til oppgavene. Arbeidet må oppleves som overkommelig og gjøres interessant i den grad det er mulig.

5.4 Hjelp og selvstendig ansvar

Læring er hardt arbeid. Ingenting kommer gratis. Fosterhjemmet, institusjonen og omsorgssenteret skal legge til rette for at barnet kan gjennomføre lekser på best mulig måte. Etterhvert som barnet blir eldre må det også lære å bli mer «selvgående». Et mål bør være at de eldste barna kan planlegge, gjennomføre og avslutte en aktivitet, samt evaluere eget arbeid. Tidligere læringserfaringer vil legge grunnlag for nytt arbeid. Det gjelder derfor å finne den gylne middelvei når vi skal støtte og veilede barnet gjennom lekser.

For mange av barna som kommer til et omsorgssenter er det uvant når både skolen og livet på omsorgssenteret er så individualistisk orientert. Mange kommer fra kollektivistiske kulturer hvor det er mer verdifullt å bidra til fellesskapet og familien enn å skulle lykkes som individ. Det er viktig at barnet får tid til å venne seg til denne måten å tenke på. Miljøarbeidere har en viktig oppgave i å vise barna hva som forventes av det enkelte barn, både av plikter og i selvstendig arbeid med lekser.

5.5 Samarbeid om lekser

Fosterhjem, institusjon og omsorgssenter må kjenne til lekseplaner/arbeidsplaner og være helt sikker på hva som forventes av barnet hjemme. Ta kontakt med skolen dersom noe er uklart. For fosterhjemmet og institusjonen kan det for eksempel ofte være vanskelig å vite hva barnet har gjort av lekser på skolen og hva barnet skal gjøre hjemme. Det kan videre være at fosterhjemmet og institusjonen har spørsmål knyttet til mengde, vanskelighetsgrad, innhold og lignende. Skolen er mange ganger avhengig av tilbakemelding for å gi lekser som passer til eleven.

5.6 Ukeplaner/lekseplaner/arbeidsplaner

Skolen bruker ulike planer for å organisere og strukturere opplæringen. Visualiserte planer kan være et godt hjelpemiddel for eleven til selv å holde orden på skolehverdagen, spesielt for elever som ikke kan lese. Hjelp barnet med å forstå

ukeplanen. For barn som av ulike grunner trenger ekstra oversikt kan det være lurt at ukeplanen i tillegg til fag viser hvor eleven skal være, hvilken lærer som skal ha timene, lengden på timene og pauser. Ukeplanen suppleres med arbeidsplaner/lekseplaner. Barn som ikke er vant til å lese eller bruke slike planer kan trenge forklaring mange ganger, og lang tid til å venne seg til hvordan planene skal brukes. Ved å bli kjent med disse planene lærer barn som er nye i Norge mye om hvordan opplæringen i norsk skole foregår.

5.7 Hvordan lærer barnet best?

I samarbeid med skolen kan det være lurt å finne ut hvordan barnet lærer best. Hvordan bør fosterhjemmet, institusjonen og omsorgssenteret tilrettelegge lekkesituasjonen? På hvilket tidspunkt er det best å gjøre lekser? Bør leksene deles opp? I hvilke omgivelser er det best for eleven å gjøre leksene? Lærer barnet best ved å lytte eller ved å tegne og skrive? Lærer barnet gjennom å gjøre? Hvilke oppgaver passer eventuelt for samarbeid med medelever, og hvilke gjøres individuelt?

5.8 Hvordan lære barnet å lære?

Ved leksehjelp er det lurt å trekke inn det barnet allerede kan. Lære barnet å stille spørsmålet: Hva kan jeg om dette temaet fra før? De som klarer å hente frem erfaringer, opplevelser og tidligere kunnskap for deretter å knytte det til det nye de skal lære, vil lære mer effektivt. Dette er spesielt viktig for barn med lærevansker. Bruk gjerne tankekart, der en skriver/tegner tema i midten og alle relevante ting en kommer på knyttet til tema i bokser rundt.

5.9 Hva skal barnet lære?

Barnet må vite hva som er målet med læringsaktiviteten, samt få oversikt over tema. Barnet må vite hva som er hensikten med det det gjør. En måte å få oversikt på kan være å se på hva overskrifter, bilder og grafer sier. Etter en arbeidsøkt med et klart formulert mål er det mulig for barnet å finne ut om det har nådd målet.

For nyankomne minoritetsspråklige elever og barn på omsorgssentre vil første mål ofte være å lære seg norsk. For noen barn er det alfabetisering og/eller det å lære seg det latinske alfabet som må prioriteres. Disse barna vil ikke kunne

lese seg til instruksjoner på norsk. Da er det særlig viktig at omsorgspersoner hjemme kan kommunisere tett med lærer, slik at det ikke er tvil om hva målet for aktiviteten er. Benytt gjerne mange billedsymboler for å skille mellom forskjellige mål eller oppgavetyper i en oppstartsfasen.

I mange fag, ikke minst praktiske fag som for eksempel «kunst og håndverk» og «mat og helse», kan det være fint å følge med på klassens konkrete plan for semesteret. Snakk med barnet om hva læringsmålene betyr. Mange barn kan ha god nytte av å få hjelp til for eksempel å lese gjennom matoppskrifter på forhånd, ev. hjelp til å måle opp ingredienser. På den måten kan barnet bli tryggere på hva som forventes i situasjonen på skolen.

5.10 Tidsbruk

De voksne bør sammen med skolen tenke igjennom hvor mye tid som skal brukes på lekser. Et generelt råd kan være bort i mot én time for elever på 4.-7. trinn, én til to timer på ungdomsskolen. Dersom barnet sitter lengre enn dette, anbefaler vi å kontakte skolen for å se på blant annet mengde og vanskelighetsgrad. Har barnet av ulike årsaker ikke gjort lekser på en stund, bør en begynne med små mengder slik at tiden en bruker på lekser ikke blir demotiverende i seg selv.

5.11 Oppmerksomhet og interesse

For barn som er mer selvgående og for barn som har hatt leksehjelp på skolen, blir det viktig at barnas omsorgspersoner ser igjennom lekser, gir ros og konkrete tilbakemeldinger. Forklar hva du synes er bra, hva som kan være annerledes og hvorfor. Ros for innsats og prosess er vel så viktig som ros for resultat.

5.12 Øve til prøver

Å lese til prøver kan for mange oppleves som stressende. Barnet er redd for ikke å lykkes, det ser at tiden er knapp og ønsker kanskje å gjøre andre ting. Leksehjelperen kan dempe stress og gjøre det mer lystbetont. Det gjelder å begynne i så god tid som mulig, og dele opp fagstoffet slik at hver økt blir overkommelig. Alt etter hvordan barnet lærer best, kan man legge til rette for læring ved å høre en voksen lese (ev. lydbok), lese selv, lage tankekart, tegninger, skrive stikkord, få en voksen til å stille spørsmål til teksten og lignende. Repetisjon vil være sentralt.

For mange barn er det tungt eller vanskelig å uttrykke seg skriftlig. Noen sliter med lese- og skrivevansker, andre med norsk språk. Det trenger ikke bety at barnet ikke kjenner fagstoffet. Disse barna bør få hjelp til å få avlagt muntlig prøve, slik at de kan få vist sin kunnskap på annen måte. I noen tilfeller vil lærer kunne forberede oppgaver og påta seg å gjennomføre en muntlig prøve. For barn som ikke snakker norsk kan det å bruke tolk være et godt alternativ.

5.13 Større prosjektoppgaver og innleveringer

Prosjektarbeid som krever planlegging, kreativitet, evne til systematisk utføring og innsats over tid vil for mange virke uoverkommelig. Hjelp barnet med å dele oppgaven opp i mindre delmål. Tenk høyt omkring innhenting av relevant informasjon og litteratur. Lag en arbeidsplan i samarbeid med barnet, som viser rekkefølge på oppgaver som skal utføres samt disponering av tid. Sett av tid til evaluering underveis. Slik kan en hjelpe eleven med å holde en rød tråd i arbeidet, og gi forslag til justeringer før arbeidet er ferdig utført.

5.14 Leksehjelp der barnet sliter med læringen

Noen barn strever med å lære å lese og skrive. Dette kan ha ulike årsaker. I disse tilfellene er det ekstra viktig å ha fokus på god leksehjelp. Mange barn som kommer til omsorgssentre har lite erfaring med det latinske alfabetet. Ansatte på omsorgssentre må være flinke til å veilede barn i å lære seg norsk språk og norske lyder.

5.14.1 Manglende interesse for bokstaver eller å lære å lese

Dersom barn i tidlig barneskolealder, analfabeter eller nyankomne barn til landet ikke er interessert i bokstaver eller å lære å lese, kan følgende prøves:

- *snakk og fortell om hva du leser (veiskilt, reklamer, overskrifter i aviser, bøker og blader)*
- *les bøker for barnet, som barnet liker*
- *fortell om ordenes lyd ved rim og regler. Hvis du leker med ord, så kommer barnet etter. Bokstavenes navn er ikke så viktige*
- *lær barnet ord og begreper slik at det øker ordforråd og forståelse*
- *oppmuntre barn med et annet morsmål til å herme etter vokalene og spesielle uvante lydkombinasjoner på norsk, og vis selv nysgjerrighet for barnets morsmål*
- *bruk gjerne sanger med enkle tekster og musikk til å leke inn lyder, ord og begreper*
- *sørg for å ha inspirerende materiell tilgjengelig, for eksempel CD-plater og programvare for PC*
- *lag fargerike lapper med ord på, og la barnet lime fast ordene med tape rundt i huset der de hører hjemme*
- *for tospråklige barn som kan lese, men ikke på norsk: lån bøker på biblioteket som har tekster på barnets morsmål i tillegg til norsk*
- *spill memory-spill og lotto-spill hvor det er både bilder og tekst slik at barnet ser ordbildet igjen og igjen*
- *let alltid etter anledninger og naturlige situasjoner hvor det passer å kunne repetere lyder, ord og begreper barnet har lært slik at kunnskapen holdes ved like, og slik at barnet opplever gleden og nytten ved å mestre nye ord og begreper.*

5.14.2 Det går ikke så bra med leseleksene

- *finn lesestoff i samarbeid med skolen som barnet er interessert i. Lesestoffet skal ha en vanskelighetsgrad barnet mestrer. Illustrerende bilder, avpasset lengde og skriftstørrelse samt kjente ord i teksten er til hjelp*
- *ikke rett opp alle lesefeil. Hvis feilen ikke ødelegger meningen, skal du overhøre den. Etter lesingen kan du eventuelt snakke med barnet om feilene*
- *les leksen for barnet og snakk om hva du har lest. Bruk bildene*
- *les teksten igjen, eventuelt linje for linje, og la barnet lese etter deg*
- *snakk sammen om noen av «feilordene»: «Har du sett det ordet før?», «Nå sier jeg de første bokstavene.»*

-
- *la barnet lese en tekst eller et avsnitt flere ganger. Repetert lesing vil for de fleste føre til bedre mestring for hver gang de leser samme tekst. De vil lett selv kunne se fremgang, oppleve mindre feil og bedre flyt*
 - *øvelse i ca. 15-20 minutter hver dag vil gi positive resultater for de aller fleste*

5.14.3 Barnet staver mange ord feil

- *du kan spørre om barnet vil ha hjelp til å rette noen skrivefeil. Avtal eventuelt på forhånd hvor mange ord som skal rettes – maksimalt fem*
- *skriv de ordene barnet spør etter på et papir, og si hva bokstavene heter mens du skriver. Barnet kan så skrive av, eventuelt mens du gjentar bokstavenes navn*
- *bevisstgjør barnet på forskjellen mellom lydrette og ikke-lydrette ord. Snakk om hva som kan være vanskelig med de ikke-lydrette ordene. For noen kan det være en hjelp å prøve å huske ord som bilder*
- *lær barnet å bruke retteprogrammer på PC*

5.14.4 Motorikk påvirker skriften

- *håndstilling er viktig i forhold til skriftforming. Lær barnet riktig håndstilling*
- *ved finmotoriske vansker bør en vurdere bruk av PC*

5.15 Barnet har lekser i andre fag hvor lesing er involvert

Å kunne lese er sentralt i nesten alle fag. Dersom barnet strever med å forstå andre fag på grunn av lesevansker, kan blant annet følgende være til hjelp:

- *les for barnet, og snakk/fortell om innholdet i det du har lest*
- *forsøk lydbok om høytlesing og gjenfortelling ikke er ønskelig*
- *hjelp barnet å finne fram til annet materiell om samme tema for å stimulere interessen for temaet, f.eks. ved hjelp av illustrasjoner, film, PC/nettressurser. Eventuelt kan man finne tilsvarende tekst på barnets morsmål, dersom lesing på norsk er utfordringen.*

5.15.1 Barnet har mattelekser, og det er problemer

- *si aldri: «Sånn gjorde vi det ikke da jeg gikk på skolen» eller «Det regnestykket står oppstilt på en dum måte». Sett deg inn i det det systemet skolen bruker og veiled ut fra dette*

- *snakk høyt med deg selv mens du regner oppgavene sammen med barnet*
- *bruk brikker eller lignende til å telle og regne med. Det kan gjerne være deg som teller og regner*
- *barnet skriver de tallene dere har regnet dere fram til*
- *la barnet bruke en kalkulator og eventuelt regnearkprogrammer*
- *les regnestykket for barnet, og fortell (etter en pause) hva det du leser betyr*
- *lån pedagogiske programmer på PC, se nettsider med matematikkoppgave som er motiverende*
- *vær klar over at barn med skolebakgrunn fra andre land ofte har lært å sette opp matematikkstykker og/eller skrive bokstaver og tall på andre måter enn de møter i den norske skolen (for eksempel ved multiplikasjon og divisjon).*

5.15.2 Lesevansker hos større barn

- *les tekstene på TV, eller fortell handlingen*
- *lån lydbøker på biblioteket, og la barnet lytte til opplesningen og eventuelt følge med i boken selv*
- *skaff deg en PC med taleprogram – eller lån en på skolen*
- *motiver til lesetrening som er beskrevet ovenfor. Barnet bør bevisstgjøres på hvor viktig leseferdigheten er for videre læring og utdanning*

De tips og råd som her er gitt må vurderes brukt ut i fra barnets alder og generell modenhet. Nedenfor følger forslag til internettsider som inneholder oppgaver og informasjon knyttet til lekser/hjemmearbeid:

- www.skolenettet.no
- www.moava.org
- www.elevsiden.no
- mino.udir.no
- www.minskole.no
- www.kunnskap.no
- www.matematikk.org
- norskna.portfolio.no
- www.matematikk.net
- ord.cappelendamm.no
- www.norsknettskole.no
- www.migranorsk.no
- www.lokus123.no
- fagbokforlaget.no
- www.gyldendal.no/abc
- www.lexin.no
- www.gyldendal.no/multi

6 SAMARBEID MELLOM SKOLE OG HJEM

6.1 Felles ansvar

Samarbeid mellom hjem og skole skal være et gjensidig ansvar, hvor skolen har plikt til å legge forholdene til rette for godt samarbeid. Styrking av foreldreengasjement framheves som viktig for å utvikle skolen videre. Dette gir foreldre en sterk formell posisjon i samarbeidet med skolen. Det formaliserte samarbeidet mellom skolen og hjemmet skal omfatte den enkelte elev, klassen, skolen og oppvekstmiljøet som helhet. Det betyr at samarbeid skal strekke seg langt ut over det rent faglige. Overhold taushetsplikten, uten å la hensynet til taushetsplikten hindre at barnets beste alltid er i fokus i samarbeidet mellom hjemmet og skolen.⁴¹

For å fremme god faglig og sosial utvikling er det viktig at skole og hjem spiller på lag og at barn slipper å oppleve konflikt mellom hjem og skole. Fosterforeldre og ansatte i institusjon og omsorgssenter oppfordres til å innta en aktiv, pådrivende og tydelig rolle i samarbeidet med skole.

Barnets omsorgspersoner kan i utfordrende saker be om, og forvente, bistand fra ulike samarbeidspartnere, for eksempel kommunalt barnevern, Bufetat, BUP etc. Dersom det anses å være hensiktsmessig kan det bes om at det opprettes en samarbeidsgruppe eller en ansvarsgruppe.

For barn på omsorgssentre er det viktig å huske at de færreste barn bor lenge på et omsorgssenter. Verken omsorgssenter eller skolen har kunnskap om barnet før ankomst. Det er derfor ekstra viktig at omsorgssenteret orienterer skolen om barnets status, og andre forhold som får konsekvenser for barnets skolegang. Det er også viktig å samarbeide med tanke på å dokumentere barnets skolegang ved flytting.

⁴¹ Rundskriv Q-24, mars 2005

6.2 Konkrete tips om samarbeidet

Initiativ: Ta initiativ til å bli kjent med skolen, skolens ledelse, primærlærere, eventuelt SFO.

Gjensidig avtalt kontakt: Be om gjensidig avtalt kontakt. Tenk forebygging, ikke vent til problem oppstår. Tenk at det er viktig at skole og hjem uansett kjenner til hverandres arena og deler både positive og negative ting. En slik kontakt vil i større grad sikre at man er i forkant av problemer, og det vil gjøre det lettere å ta tak i problemer som skulle oppstå.

Tidsfaktoren: Aktuell informasjon skal deles løpende. Hendelser eller saker som krever oppfølging og deltakelse skal ha den nødvendige oppmerksomhet, og de tiltak som er riktig der og da!

Samtidig tiltak: Tiltak som iverksettes både hjemme og på skolen har større effekt enn tiltak som iverksettes kun på én arena.

Felles forventninger til barnet: Be om at det brukes tid på å enes om hvilke forventninger man skal ha til barnet. Har vi positive forventninger til barnet, vil dette ha selvforsterkende effekt.

Forståelse av barnet: Hjem og skole kan forstå barna forskjellig. Be om å bruke tid på å finne ut hva dette handler om/kan skyldes. Hjem og skole kan tilføre hverandre mer kunnskap om barnet, og det vil føre til en bredere forståelse av barnet.

Belønning: Bruk av belønning kan være en utfordring i skolesystemet. I mange situasjoner er det imidlertid viktig å ha et redskap som går utover ren ros når man skal arbeide med atferdsendring og motivasjon. Omsorgspersonene kan bidra til å finne kreative løsninger sammen med skolen for hvordan belønning kan gis på en hensiktsmessig måte. Belønning for hendelser som har foregått på skolen kan godt bli iverksatt hjemme/på fritiden. Likeså kan belønning være noe hele klassen eller en gruppe kan nyte godt av.

Positive og realistiske forventninger: Barnet skal følges opp med ros og anerkjennelse. Når belønning benyttes, skal belønningen knyttes til reell innsats eller resultater, og det skal være nært i tid og sted til hendelsen det gis anerkjennelse for.

Dialog: Et godt samarbeid mellom skole og hjem fordrer dialog. Dette gjelder både i de tilfeller der barnet holder tilbake informasjon om skolehverdagen, og i de situasjoner hvor barnet er åpen om skolehverdagen sin. Det kan mange ganger være enkelt å bli fanget av det barnet forteller, men dette kan gi barnet et handlingsrom som ikke alltid er hensiktsmessig. Forteller barnet om en situasjon eller episode, for eksempel om en ”umulig” lærer, eller medelev, skal man alltid lytte og ta i mot det barnet kommer med, men ta alltid en telefon og sjekk ut hva som faktisk har skjedd.

Husk: Positiv utvikling må følges opp.

Vedlikehold kontakten: Ikke stopp samarbeidet selv om alt går bra. Vedlikehold kontakten, det har ofte også en preventiv virkning.

Skriftlighet: Er både viktig og nyttig for samordningen og i samhandlingen.

Regelmessige drøftinger: Hendelser, erfaringer og vedtak tas inn i regelmessige drøftinger for vurdering av formelle forhold og struktur.

6.3 Avtalt kontakt

Avtalt kontakt mellom skole og fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter kan være:

- ukentlige møter (ved behov)
- ukentlige telefoner eller daglige telefoner når det er nødvendig
- bruk av sms til mer spontane tilbakemeldinger, for eksempel et smilefjes
- ukentlig kontakt på e-post
- fast ansvarsgruppe
- faste samarbeidsmøter

Avtaler generelt er et viktig redskap i samarbeid mellom hjem og skole. Det er også et godt redskap for arbeid med spesifikke problemstillinger rundt barnet. Generelt om avtaler:

- de må være konkrete og tydelige
- de må være forpliktende for alle parter

6.4 Hjelpetiltak ved alvorlige atferdsproblemer

MST er et tiltak som tilbys foreldre til barn med alvorlige atferdsvansker. De jobber for å styrke foreldrekompentansen på hjemmebane. De etablerer alltid strukturert og systematisk kontakt med skole og andre arenaer når de jobber med en familie, og anser godt samarbeid mellom skole og hjem som nødvendig for å skape positiv utvikling i familien.

Parent Management Training - Oregon (PMTO) er foreldretrening. Det er et behandlingstilbud for familier som har barn med alvorlige atferdsproblemer. Tilbudet handler i hovedsak om å framheve familiens ressurser og gi foreldre trening i hvordan de skal møte barnet på en annen måte. I de saker der det er nødvendig trekker de alltid inn skolen, både lærer og skolens ledelse, for å sikre at alle parter drar sammen for å skape positiv utvikling.

MST og PMTO kan også være aktuelle tiltak for fosterforeldre. Kontakt barneverntjenesten/Bufetat ved fagteam for ytterligere informasjon.

HUSK

- **Som den som ivaretar den daglige omsorg er du/dere ekspert på barna**
- **Dere har hovedansvaret for den daglige omsorgen og gjennom dette stor betydning for barnas motivasjon og læringsutbytte**

7 Å HA NOEN RUNDT SEG

I arbeidet for å styrke skolefungering står hvert enkelt barn i sentrum, det er deres fremtid det gjelder. Men det kan være ensomt å ha ansvar for sin egen læring og skolehverdag, særlig hvis det ikke går særlig bra. Fosterforeldre og kontaktpersoner på institusjon og omsorgssenter, kan også ha en opplevelse av at de er alene om den daglige omsorgen for barna. Derfor kan det være en god idé å involvere flere av de personene barna har rundt seg.

Vi anbefaler at man for hvert enkelt barn, så tidlig som mulig, lager en liste over momenter som er viktige for skolegangen. Litt større barn kan også være med på å lage denne listen. En slik liste kan være verdifull å ta med dersom barnet skal flytte eller bytte skole.

Hva skal til for at det skal gå bra med barnet på skolen? Hva kan gå galt? Og ikke minst, hvem kan hjelpe?

Som et ledd i dette tegner man en sirkel sammen med barnet. Barnet plasseres i midten, med en indre og en ytre sirkel rundt. Hva slags forhold har barnet til ulike personer rundt seg? Hvem kan barnet regne med? Hvem kan være med i barnets indre sirkel? Hvem er viktigst for barnet, og hvem er barnet viktig for? Hvem kan barnet gå til for å få hjelp? Det kan være snakk om både fosterforeldre og noen på institusjonen, familiemedlemmer, slektninger, lærere, folk i hjelpeapparatet, saksbehandler, andre bekjente osv.

Hvem kan være med i barnets ytre sirkel? Hva slags kontakt har barnet med disse personene, og hva slags kontakt ønsker barnet å ha med disse personene? Er det noen barnet kan ta kontakt med når det gjelder skole og fremtidsplaner? En gammel venn som barnet ikke har hatt kontakt med på en stund? En tidligere lærer eller en annen voksenperson som barnet likte? Passer det noen ganger bedre å snakke med noen av de som er litt lenger unna enn barnets nærmeste?

Det er viktig å presisere overfor barnet at det er helt i orden hvis barnet ikke vil eller kan ha sine nærmeste i den indre sirkelen for en kortere eller lengre periode, kanskje ikke en gang i den ytre. Man kan være glad i dem likevel.

Hvor fast struktur et slikt nettverk av hjelpere skal ha, kan variere. Telefon- og e-post-kontakt, kafétreff, kanskje små nettverkstreff en sjelden gang? Det viktigste er at barna blir bevisstgjorte på at de har noen rundt seg, både nært og fjernt, og opplever at de har flere å støtte seg til i sin skolegang.

Um Bonna er
Fødde små
So hev dei no
Verda å vekse opp i

Ivar Aasen

REFERANSELISTE

Lover

FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen)

Lov om barn og foreldre (barnelova)

Lov om barneverntjenester (barnevernloven)

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)

Lov om private skolar med rett til statstilskot (privatskolelova)

Forarbeider

Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester (barnevernloven)

Ot.prp.nr.28 (2007-2008) Om lov om endring i lov 17.juli 1992 nr.100 om barneverntjenester mv. Omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere inntil bosetting eller retur

NOU 2003: 16 I første rekke, Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle

NOU 2009:18 Rett til læring

NOU 2010:7 Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet.

Meld.St.22 (2010-2011) Motivasjon - Mestring - Muligheter, Ungdomstrinnet

Forskrifter

Forskrift om godkjenning av private og kommunale institusjoner som skal benyttes for barn som plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven

Forskrift til opplæringslova

Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner

Litteratur

Arneberg, Per og Overland, Bjørn (2001). *Fra tilskuer til deltaker. Om skoledemokrati, tilpasset opplæring og inkludering*. NKS.

Arnesen, Anne, Terje Ogden og Mari-Anne Sørli. (2006). *Positiv atferd og støttende læringsmiljø i skolen*. Universitetsforlaget.

Berg, Kari, Collin-Hansen, Ragnhild (2012) *Opplæringsomsorg, Utfordringer for skole og barnevern*, Gyldendal Akademisk

Bunting, Mette, Kjell Skogen og Håvard Tjora. (2009). *Råd og tips for foreldre med barn i skolen*. Høyskoleforlaget.

Bunting, Mette, Kjell Skogen og Håvard Tjora. (2009). *Blanke ark*. Høyskoleforlaget.

Helgeland, Geir. (2006). *Opplæringslova, kommentarutgave*. Universitetsforlaget.

Imsen, Gunn. (1995). *Elevenes verden*. Oslo: Tano

Kristiansen, Tor. (2004). *Foreldrene - skolens nye ressurs. Utfordringer til samtale mellom lærere og foreldre*. Damm & Søn.

Lillemyr, Ole Fredrik (2007). *Motivasjon og selvforståelse: hva ligger bak det vi gjør?* Universitetsforlaget.

Nordahl, Thomas (2007). *Hjem og skole - Hvordan skape et bedre samarbeid*, Universitetsforlaget.

Vygotsky, Lev. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.

Rosenthal, Robert & Lenore Jacobson. (1992). *Pygmalion in the classroom*. (Artikkel)

Skaalvik, Einar M. og Sidsel Skaalvik (2005) *Skolen som læringsarena* Oslo, Universitetsforlaget

Skaalvik, Einar M. og Sidsel Skaalvik. (1996) *Selvoppfatning, motivasjon og læringsmiljø*, Tano A.S.

Stette, Øystein. (2010). *Opplæringslova og forskrifter med forarbeid og kommentarer*. PEDLEX Norsk skoleinformasjon

Sørensen, Otto. (2004). http://skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=166g8&epslanguage=NO (Artikkel)

Rundskriv, retningslinjer, håndbøker og veiledere

God skole er godt barnevern. Veileder Bufetat, region øst. (2009).

Retningslinjer for fagteamenes arbeid i Bufetat. Gitt av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (oktober 2010).

Rundskriv Udir – 3 – 2010 Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen

Rundskriv Udir – 7 – 2010 Informasjon om endringer i opplæringsloven kapittel 20 og forskrift til privatskoleloven kapittel 4 – Foreldresamarbeid i grunnskolen og videregående opplæring

Rundskriv Udir – 10 – 2009 – Rett og plikt til opplæring for beboere/pasienter i barnevern- og helseinstitusjoner

Rutinehåndbok for kommunens arbeid med fosterhjem. (2006)

Skolevegning – en praktisk og faglig veileder. Utdanningsetaten, Oslo kommune. (2009)

Q-1072 B Retningslinjer fosterhjem. (Retningslinjer av 15. juli 2004 til lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100).

Rundskriv Q-24, mars 2005, Barnevernet og taushetsplikten, opplysningsretten og opplysningsplikten

Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger, – En håndbok for kommunene, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011

Udir, Veileder innføringstilbud til nyankomne minoritetsspråklige elever, 2012

Forskningsrapporter og undersøkelser

Barnevernsklienter i Norge 1990-2005: en longitudinell studie / Sten-Erik Clausen og Lars B. Kristofersen. (2008)

Nasjonalt tilsyn med opplæringstilbudet i barneverninstitusjoner 2008, gjennomført av Fylkesmennene.

Skolprosjekt inom Familjehemsvåren 2005-2008 / Isaksson, Hintze og Fastèn.

Vaksne fosterbarn, en brukerundersøkelse, 2009/2010, gjennomført av Dagrun Jøsok, fosterhjemstjenesten Bergen og Fonna.

Vinnerljung, B. Forskning hentet fra: www.helsingborg.se/skolfam.

Kartlegging av opplæringstilbudet til enslige mindreårige asylsøkere og barn av asylsøkere, NOVA-rapport 20/2011 v/ Sletten og Engebrigtsen

Asylsøkerbarns rett til skole. Kartlegging av skoletilbudet til asylsøkerbarn NTNU Samfunnsforskning AS for Redd Barna, rapport 2009 v/ Marko Valenta.

Avhengig og selvstendig, Rapport Folkehelseinstituttet 2009:11

Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere , Rapport Folkehelseinstituttet 2011:8

«Mora mi forstår ikke når lærerne snakker!», Imdi-rapport 2-2011

Annet

www.udir.no

Stortingsmelding 16 2006-2007. ... Og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring (Kunnskapsdepartementet).

Brev av 10.01.2007 fra Utdanningsdirektoratet til Fylkesmennene - Barneverninstitusjoner og opplæringsloven § 8-1 (nærskoleprinsippet).

www.nafo.no

Bufetat

BUF00095